

Povijest Družbe Isusove od osnutka 1540. do ukinuća 1773.

Velić, Danijel

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:763357>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-07**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij filozofije i povijesti

Danijel Velić

**POVIJEST DRUŽBE ISUSOVE OD OSNUTKA 1540. DO
UKINUĆA 1773. GODINE**

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Balta

Osijek, srpanj 2013.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. VJERSKE PRILIKE U NOVOVJEKOVNOJ EUROPI.....	3
3. OSNIVANJE REDA I NJEGOVO DJELOVANJE.....	5
3.1. Ime i negativne konotacije.....	5
3.2. Život sv. Ignacija Loyolskog.....	7
3.3. "Konstitucije".....	10
3.3.1. Ustrojstvo reda.....	10
4. DJELOVANJE DRUŽBE.....	13
4.1. Misionarska djelatnost.....	13
4.1.2. Europa.....	13
4.1.2.1. Isusovci u Engleskoj.....	14
4.1.3. Azija.....	16
4.1.4. Sjeverna Amerika i Južna Amerika.....	16
5. PRILIKE PRED SLOM.....	20
5.1. Protuisusovački mit.....	20
5.2. Početak kraja.....	22
6. UKINUĆE REDA.....	24
6.1. Portugal.....	24
6.2. Francuska.....	25
6.3. Španjolska.....	26
6.4. Potpuno ukinuće Družbe.....	27
6.5. Političke borbe Crkve i svjetovnih vladara.....	28
7. POSLJEDICE UKINUĆA.....	30
7.1. Ruski ogranak.....	31
8. ZAKLJUČAK.....	34
LITERATURA.....	36

SAŽETAK

Povijest Družbe Isusove iznimno je kompleksna i turbulentna, puna prijelomnih događaja. Za sv. Ignacija Loyolu se kaže da je osnivač Družbe, međutim Red je nastao zajedničkim naporima nekolicine ljudi okupljenih oko samog Loyole. Ono po čemu je Red bio drugačiji od svih dotadašnjih je što braća pored uobičajena tri zavjeta – siromaštvo, čistoća i poslušnost - polažu i poseban četvrti zavjet poslušnosti papi da ih pošalje u bilo koji kraj svijeta prema potrebama Crkve. To je ono po čemu je Družba donijela novitet u redovnički život koji je u to vrijeme bio u velikoj krizi, što zbog prevelikog broja raznih redova i redovnika pa do moralnog opadanja istih. Družba se u vrlo kratkom roku pokazala veoma uspješna na misijskom području. Djelovali su i kristijanizirali prvo po Europi, ali vrlo brzo nakon službenog odobrenja Reda 1540. godine, kreću na svoje prve misije u Indiju, Japan, Kinu itd. U Južnoj Americi među plemenom Guarani isusovci su imali velike uspjehe osnivajući tzv. redukcije u kojima je bio život i rad organiziran na komunističkom principu što je zanimljiv povijesni fenomen onog vremena. Redukcije su bile toliko gospodarski uspješne i odlično povezane te je došlo do stvaranja prave socijalističke republike koja se nazivala Guaranijska Republika. Bilo je to do tada uređenje bez premca u ljudskoj povijesti, apsolutna jednakost svih članova zajednice i potpuno zajedničko vlasništvo nad svim dobrima. Međutim, tim brzim i značajnim napretkom, navukla je Družba na sebe protivnike po cijeloj Europi. Portugalu i Španjolskoj nije odgovaralo da Družba bude tako jaka u kolonijama Južne Amerike te počinju prvo propagandni rat, a potom zabranjuju Red u svojim državama i kolonijama. Kasnije velikim diplomatskim pritiscima na papu Klementa XIV. iznuđuju potpuno ukinuće Družbe Isusove 1773. godine. Bez obzira na sve, izvanredan rad Družbe na polju obrazovanja privukao pruskog kralja Fridrika II. Velikog i rusku caricu Katarinu Veliku te su pozvali isusovce u svoje zemlje, dali im zaštitu od progona te ih zadužili da vode brigu o obrazovanju. Tako je Družba preživjela sve do 1814. godine kada papa Pio VII. ponovno uspostavlja Red.

KLJUČNE RIJEČI: crkveni redovi, Družba Isusova, Ignacije Loyolski, misije

1. UVOD

Družba Isusova danas broji oko trideset pet tisuća članova. Jedini red koji ih nadilazi po broju članova su franjevci, ali računajući zajedno sve franjevačke redove. Tijekom povijesti kroz Družbu je prošlo preko dvije stotine tisuća članova koji su dobrovoljno pristali prije svega na odgoj u tranjanju petnaest godina prije samog primanja u Red. Takva organizacija s toliko naglašenom disciplinom učinila je Družbu redom raspoloživim za sve vrste zadataka, a samim time su kroz svojih četiri stoljeća djelovanja ostavili velik trag u svjetskoj povijesti. Takvi tragovi ne samo da su izazivali negodovanja, oporbe i mržnju kakve nije proživio nijedan drugi red od protivnika Crkve nego je to doživio i od samih crkvenih krugova što je kulminiralo ukinućem Reda od strane pape Klementa XIV. 1773. godine. Prvih dvije stotine godina postojanja Reda je ujedno i najburnije razdoblje u njegovom postojanju; od Loyolina obraćenja, pisanja Duhovnih vježbi, školovanja u Parizu i prvih sljedbenika, odobravanja Reda od strane pape te do prvih misija po svijetu; zatim mržnje i zavisti koja ih je pratila zbog njihove djelovanja, revnosti i discipline te su kao takvi bili trn u oku mnogim moćnicima toga vremena.

Ovaj diplomski rad bit će fokusiran na povijesno-vjersko-političku situaciju u prvih dvije stotine godina postojanja Družbe, njihove misijske djelatnosti, naročito s osvrtom na one politički bitne kao što su Engleska i Paragvajaska misija, te razloga ukinuća Reda. Manje će biti govora o njihovom ustrojstvu te djelovanju na duhovnom i obrazovnom planu. Naravno time se ne žele umanjiti zasluge Reda na razvoj znanosti, kulture, umjetnosti u doba renesanse i humanizma jer su zbog svoje izuzetne obrazovanosti bili zastupljeni u mnogim područjima. Uvelike su utjecali na povijest Katoličke crkve, moglo bi se reći kao spasioci Katoličanstva jer se Crkva u vrijeme osnutka Reda nalazila u velikoj krizi; Martin Luther izlazi sa svojih 95 teza te time započinje veliki val širenja protestantizma i raznih njegovih denominacija (anabaptisti, kalvini, husiti itd.) koje su zauvijek promijenile sliku Europe te dovele do ratova (Tridesetogodišnji rat od 1618. do 1648. godine).

Na početku ću se osvrnuti na vjerske prilike u Europi u novom vijeku. Bit će riječi o crkvenim redovima tog vremena te o raznim praznovjermima i ritualima kojima je društvo bilo "zaraženo" iz čistog neznanja te da bi bilo jasnije zašto je Crkva nakon Tridentskog koncila zapravo krenula s kristijanizacijom Europe. Nakon toga bit će govora o samom osnutku Reda, konotacijama vezanim za ime isusovac-jezuit, životopis Ignacija Loyole, Konstitucije koje je on pisao zajedno s braćom kao pravilo Reda, te širenje Družbe i

misionarska djelatnost u raznim djelovima Europe, ali i cijelog svijeta. Zatim slijedi poglavlje o razlozima i uzrocima koji prethode ukinuću te konačno samo ukinuće i njegove posljedice; kako je došlo do stvaranja protuisusovačkog mita koji ih je teretio kao zavjernike, kraljoubojice, prijetvornike i lažljivce koji bi sve učinili u vlastitu korist i korist Reda; zatim misionarska djelatnost koja nije odgovarala velikim kolonijalnim silama Španjolskoj i Portugalu zbog navonih uplitanja u njihove interese u Južnoj Americi. U zadnjm ću poglavlju spomenuti ruski ogranak Družbe jer su nakon žestokih progona po Europi i svijetu mnogi isusovci pobjegli ponajprije u Prusku za vrijeme kralja Fridrka II Velikog, a nakon njegove smrti bivaju i od tamo protjerani te sigurnost pronalaze u Rusiji gdje su nastavli djelovati pod zaštitom carice Katarine Velike.

2. VJERSKE PRILIKE U NOVOVJEKOVNOJ EUROPI

Prije nego je počela luteranska reforma pojavili su se unutar katoličke crkve pojedinci koji su tražili temeljitu obnovu Crkve. Bilo je pokušaja obnove starih crkvenih redova, ali je također dolazilo i do nastanka novih. Poslanje tih novih redova nisu bile meditacije, život u osami ili molitva, nego djelovanje u raznim krugovima društvenog života: poučavanje, pomaganje siromašnima i bolesnima, propovijed itd. Ovdje navodim redove koji su nastali u 16. stoljeću: teatinci 1524. godine, franjevci kapucini 1525. godine, somaski 1528. godine, barnabiti 1530. godine, isusovci 1534. godine (1540. godine potvrđeni), ženski red uršulinke 1535. godine, fatebenefraatelli 1537. godine, ženski red kapucinske klarise 1538. godine, oratorijanci 1552. godine, kamilijanci 1582. godine, ženski red teatinke časne sestre Bezgrešnog začeca 1583. godine, pijaristi 1597. godine.¹ Red koji je najviše utjecao na Novi vijek, od protureformacije, obrazovanja, znanosti, ali i političkih zbivanja bila je Ignacijeva Družba Isusova.

Procesije, devetnice, krunice, hodočašća i bičevanja uživali su naklonost kod velike većine europskog stanovništva, a takva se pobožnost poticala. Prilikom obavljanja misija čija je namjera bila širenje Božje Riječi posebna se pažnja posvećivala načinu na koji se to izvodilo. Jedan napuljski misionar preporuča metode iz 16. stoljeća kojima treba privlačiti pažnju slušateljstva. Evo primjer: "Bilo je dobro propovijedati u strahoti mraka i tišini noći, jer je u takvoj atmosferi mnogo lakše postići rezultate očitovanjem neke strašne istine naše svete, bezgrešne vjere, te korištenjem snažnog i žestokog govora navesti grešnike da se smjesta pokaju za svoje grijeh. Trebalo je, također, ciljati na faktor iznenađenja, propovjednik je morao svoje strijele ispaljivati nenadano, a nakon pobuđivanja emocija morao je donijeti strašnu presudu koja nije drugo do li strašan i grozan osjećaj kojim se zaključuje razgovor. Namjera je da se grešnik otrijezni i prestraši te uzdrman i poplašen prepozna veliku opasnost i zaustavi zlo koje mu prijete ako se ne popravi."²

Također su veoma popularni bili sveci (posebno vidari i zaštitnici) koje je puk štovao kao božanstva ili polubožanstva. O tim su stvarima pisali mudraci onog vremena poput povjesničara Lodovica Antonia Muratorija koji piše o praznovjerjima koja su se pridavala pojedinim svecima kao npr. sv. Ante je bio zaštitnik stada i krda. Nadalje, sv. Ante ima u ruci plamen, što bi značilo da je on zadužen za vatru dok mu je pred nogama prasac te je tako bio i

¹ Enrico Cravetto, *Povijest 9 - Počeci novog doba (16. stoljeće)*, Europapress holding d.d., Zagreb 2008, str. 44-45

² Enrico Cravetto, *Povijest 11 – Doba prosvjetiteljstva (18. stoljeće)*, Europapress holding d.d., Zagreb 2008, str. 532-533

zaštitnik i domaćih životinja. Nadalje, ime sv. Lucije bilo je dovoljno neznanicama da joj dodijele zaštitu očiju, iako nijedan od starih autora nije napisao da su toj svetoj mučenici izvađene oči ili nešto slično. Djevici Mariji se puk utjecalo kao zaštitnici te se također vjerovalo da oprašta grijeha što je bila blasfemija te nikako u skladu s pravom teologijom. Velik dio Europe zahvatilo je štovanje Presvetog Srca Isusova koje se afirmiralo posljednjih desetljeća 17. stoljeća zahvaljujući navodnim vizijama sv. Margherite Marije Alacoque (1647.-1690.).³

Takvi te mnogi drugi primjeri praznovjerja koji su opstajali među seoskim masama, zgražali su obrazovni dio javnosti i poticali reformatore svih vrsta da djeluju. Bilo je mjesta gdje su ljudi jedva znali tko je Isus Krist, na sve strane su se pojavljivale vještice i vidari, a svakodnevni je život bio prožet običajima koji nisu imali ničeg zajedničkog s kršćanskom vjerom. Na primjer u Napuljskom Kraljevstvu koristilo se sveto ulje da bi se zaštitilo ljude i životinje od nesreća; euharistijsko vino se koristilo za liječenje očiju; na Veliku subotu su se gubavci i oboljeli od šuge umakali u more uz zvuk crkvenih zvona. U Českoj bi se, na primjer, tijekom oluja palile blagoslovljene svijeće za zaštitu od munja. U Francuskoj su zvonila zvona kako bi se otklonila opasnost od tuče. U ruralnim zajednicama diljem Europe postojali su svećenici egzorcisti koji su poznavali tehnike smirivanja Božjeg bijesa ili neutraliziranja pokvarenih djela demona te je zajednica polagala u njega nade da će spriječiti epidemije ili loš urod.⁴

Upravo da bi ispravila vrlo rašireno vjersko neznanje, Katolička je crkva, počevši od Tridentskog koncila (1545.-1563.), započela velik pothvat kristijaniacije, prodiranje Crkve postalo jako rasprostranjeno te je kristijanizacija u svemu napredovala. Veliku ulogu u tom svemu imala je Družba Isusova.

³ E., *Povijest 11 – Doba prosvjetiteljstva (18. stoljeće)*, str. 534-535

⁴ Ibid, str. 536

3. OSNIVANJE DRUŽBE ISUSOVE

3.1. Ime i negativne konotacije

Ime "isusovac ili "jezuiti" danas u svijetu često ima negativno značenje. Prema enciklopedijskom rječniku Le Petit Larousse riječ znači "podlac, licemjer". Također iz toga proizlaze i razne izvedenice: jezuitski, jezuitizam, jezuiteriya itd.⁵ Pripisuje se Kalvinu da je začetnik takvog pogleda na isusovce, međutim ime se rabilo dva ili tri stoljeća prije reformacije u značenju nečega u duhovnom pogledu odličnoga. Ludolf Saski, kartuzijanski ascetičar, u svom glasovitom djelu "Veliki život našega Gospodina Isusa Krista", koje je napisano oko 1350. godine, upotrebljava ime isusovci na slijedeći način: "Jednako kao što se nazivamo kršćani, nakon što primimo sacrament sv. križa, isto tako nazivat ćemo se isusovci (jesusovci), nakon što uđemo u slavu nebesku."⁶ Pogrdnom značenju imena jezuiti pridonijeli su redovnici sv. Ivana Columbinia, koji su se nazivali jezuiti, jer su često izgovarali "Hvaljen Isus Krist" te se u javnom govoru ustalilo se ime "jezuit", a kako je počela popuštati redovnička stega postali su sinonim za licemjere. Pojavom isusovaca vrlo brzo pojavljuju se i negativne konotacije vezane uz njih. Tako su ih u Njemačkoj proglasili idolopoklonicima; u Francuskoj su ih smatrali za zločince koji u tajnosti ubijaju ljude, a naročito kraljeve; Kalvin ih je nazvao "la racaille", što znači "izmet ljudskoga roda"; u Engleskoj su ih držali za političke urotnike i špijune. Kasnije ih je u Americi, John Adams, drugi predsjednik Sjedinjenih Država, smatrao istima kao i Kvekere te je odlučio da ih ukine. Indijanci bi ih spaljivali privezane o stup kao vračeve, a japanski bonci su govorili za njih da ljudožderi. Vrhunac podvala postignut je u dekretu pariškoga parlamenta od 6. kolovoza 1762. u njemu ih optužuju za: simoniju, blasfemiju, svetogrđe, praznovjerje, magiju, astrologiju, bezboštvo, idolopoklonstvo, praznovjerje, nečistoću, nepravdu, razbojstvo, ubijanje kraljeva, zatim da su napadali hijerarhiju, sv. Misu, sv. pričest i vlast Sv. Stolice; da su u savezu s luteranima, kalvinistima i ostalim krivovjercima; da su podcjenjivali stare Crkvene Oce, Apostole, Abrahama, proroke, sv. Ivana Krstitelja, Anđele; da su vrijeđali Blaženu Djevicu; da su potkopavali temelje vjere rušeći dogmu o Božanstvu Isusa Krista te još mnoge druge.⁷

Koliko je danas poznato, sv. Ignacije nije upotrebljavao naziv isusovci. On je nazvao svoj Red španjolskim jezikom "Compania de Jesus", a to je talijanski "Compagnia", a francuski

⁵ Alain Guillerrou, *Isusovci*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992, str. 116

⁶ Toma Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, Knjižnica "Života", Zagreb 1942, str 1

⁷ Ibid., str 3-4

"Compagnie". Englesko ime "Society", kao i latinsko "Societas" je nespretno prijevod iz romanskih jezika, koji nije posve točan. "Compania" je očito Loyoli predstavljala uspomenu na njegov vojnički život, a predstavlja oblik lake pješadije uvijek spremene na djelovanje u bilo kojem dijelu svijeta. Hrvatski nazvi "Družba" također nije prikladan te bi više odgovarao naziv "Četa". Riječ družba se kod nas upotrebljava kao "congregation" za razliku od pravog Reda (Ordo).⁸ Stoga ponekad dolazi do zabune da isusovci ni nisu crkveni red u pravom smislu riječi.

Uporaba imena "Isus" (Družba Isusova) pobudila je veliko negodovanje u Europi jer se smatralo kao hula na Boga te su bile slane mnoge peticije i zahtjevi kraljevima i samom papi da se to promijeni. Papa Siksto V. bio je već potpisao da se to ime ukloni. Stoga je neko vrijeme bio je napravljen kompromis i organizacija se nazivala "Družba Imena Isusova", ali je taj naziv kasnije zabranjen od vrhovnog poglavara (generala) Reda.⁹

Jedna od najpoznatijih optužbi protiv Družbe je bio pamflet zvan "Monita secreta" za koji se smatralo da otkriva tajnu isusovačke moći. Optužbu je napisao bivši profesor s poljskog kolegija, Jeronim Zahorowski, kojeg je Družba isključila iz reda. Spis je bio objavljen u Krakovu 1614. godine, ali pod godinom 1612., dok je Notobriga kao ime grada gdje je spis izdan bilo izmišljeno. Naslov "Monita secreta" izveden je iz Monita Generalia – "Opći savjet", koje je isusovački general u obliku pisama slao ostalim isusovcima. Djelo je kroz 17. stoljeće ostalo potpuno nepoznato sve dok 1761. godine nije objavljeno u Parizu. U djelu se naime radi o nizu savjeta i metoda kojima bi se isusovci trebali služiti ne bi li došli do oporuka bogatih udovica. Također se navodilo da se takvim osobama obeća da će ih nakon smrti papa kanonizirati ako svoj imetak ostave Družbi Isusovoj. Bilo je tu još mnogo takvih savjeta, ali svatko ozbiljan već i u to vrijeme je shvatio da je cilj bio samo naštetiti Redu.¹⁰

Jedna od čestih tvrdnji je da je Družba Isusova ustanovljena isključivo s ciljem da pobija protestantsku reformaciju nije točna. Po svemu sudeći Ignacije nije bio svjestan utjecaja koji je izazvao u ono doba. Luther i Lojila su bili suvremenici, Luther se radio 1483. godine, a Loyola 1491., ali pretpostavlja se da dugo vremena nisu ni znali za djelovanje jedan drugoga te stoga njihovo djelovanje nije niti bilo usmjereno jedan protiv drugoga.¹¹ Kasnije tijekom zbivanja doveo je Družbu do reputacije zaštitnika vjere. Unatoč tome Loyola nije nikad prihvatio dužnost inkvizitora te se i Družba držala tih njegovih uputa o nesudjelovanju.¹²

⁸ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 8

⁹ Ibid, str. 8

¹⁰ A. Guillerrou, *Isusovci*, str. 122-124

¹¹ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 10-11

¹² A. Guillerrou, *Isusovci*, str. 138

Družba Isusova je s vremenom prerasla u veliku silu, stoga ne čudi što se pojavljuju razne bajke o tome kako Družba ima utjecaj u cijelom svijetu te da zadire u sve pore društva. Najviše je pojedincima smetala internacionalnost Družbe te su ju optuživali da djeluje protivno nacionalnoj politici zemlje u kojoj jest. Istina je naime drugačija, isusovačke provincije se uvijek podudaraju s teritorijima pojedinih država. Njihova internacionalnost proizlazi iz jake centralizacije koja je bitno svojstvo Družbe. Izravna vlast Generala Reda nad svakim članom zajednice dovodi do toga da se duhovna djela Družbe mogu nesmetano obavljati, dakle neovisno o nacionalnoj razini.¹³

3.2. Život sv. Ignacija Loyole

Ignacije Loyola rodio se u gradu Azpeitia, provincija Gipuzkoa u Baskiji. Kršten je pod imenom Iñigo Lopez de Loyola, ali je kasnije promijenio ime i Ignacije.¹⁴ Lopez je prezime koje je označavalo podrijetlo od oca dok je Loyola bio naziv za dvorca njegovih predaka jer su Baski nosili prezime kuće kojoj su pripadali. Loyole su stoljećima gospodarili gradom Azpeitia bilo po pravu ženidbenoga miraza ili baštine.¹⁵

Svoju ranu mladost proveo je u dvorcu Arevalo kod kastiljskog plemića Juana Velazqueza de Cuellara koji je bio blagajnik Kastilje, a navodno i u srodstvu s Loyolama. Tu je dobio službu paža što je bila neka vrsta viteškog školovanja i spremanja za dvorsku karijeru.¹⁶ Pretpostavlja se da je tamo došao 1496. godine još kao dječak ili tek 1507. i boravio sve do blagajnikove smrti 1516. Godine. Time započinje njegov dvorski život u službi visokih službenika Kastilje. Od 1516. godine u službi je vojvode od Najere, don Antinia Manriquea de Larua, Navarskog potkralja te tako počinje njegova vojnička karijera, ali nikad nije bio profesionalni vojnik. Godine 1521. francuski kralj Franjo I. odlučio je poduprijeti pretenzije Henrika de Labrita na navarsko prijestolje te dolazi do bitke kod Pampolone u čijoj obrani sudjeluje i Ignacije. U bitci je bio ranjen topovskim tanetom u obje noge te mu je u početku stanje bilo toliko kritično da je umalo podlegao ranama, ali uspio se oporaviti iako je još neko vrijeme ostao nepokretan.¹⁷ Taj oporavak se povezuje sa svetkovinom sv. Petra i Pavla i njegovog navodnog viđenja sv. Petra u snu te se njegovo

¹³ Gaetan Bernoville, *Isusovci*, Knjižnica "Života", Zagreb 1938, str. 459-460

¹⁴ Candido de Dalmases, *Sveti Ignacije Loyolski*, Biblioteka Ignatiana, Zagreb 1989, str. 1

¹⁵ C. de Dalmases, *Sveti Ignacije Loyolski*, str. 20-21

¹⁶ Roko Prkačin, *Osnivač Družbe Isusove*, *Obnovljeni život* 45 (1990), br. 4, str. 292

¹⁷ C. de Dalmases, *Sveti Ignacije Loyolski*, str. 32-42

izdravljenje smatra čudom i blagoslovom. Zbog iskazane hrabrosti u bitci Francuzi su ga prenijeli u dvorac Loyolu kod njegovog brata Martina Garcie.¹⁸

Za vrijeme svog bolovanja da bi skratio dosadu čitao je četiri sveska "Života Kristovog" od Ludolfa saksonskog i "Cvijet svetaca" ili "Život Svetaca" od Jakova iz Varazze, knjige koje će znatno utjecati na Ignacijev život i njegovo obraćenje.¹⁹ Nakon toga Ignacije odlazi na hodočašće u svetište Majke Božje u Montserrat 1522. godine gdje je obavio životnu ispovijed, odložio oružje pred slikom Gospe te odjenuo pokorničko odjelo.²⁰ Odatle je krenuo Manresu u kojoj se zadržao jedanaest mjeseci te tamo pretočio vlastito obraćeničko iskustvo u glasovite "Duhovne vježbe" koje su zapravo uputa za duhovni život, krepost i pobožnost te je u njima sadržana isusovačka karzima.²¹

Godine 1523. odlazi u Barcelonu gdje se ukrcava na brod za Italiju, odnosno krenuo je put Rima kod pape Hadrijana VI. po dozvolu za hodočašće u Svetu Zemlju, a ta se dozvola izdavala samo jednom godišnje i to na Uskrs. Nakon toga se zaputio na brod u Veneciju. Međutim u Svetoj Zemlji se nije mogao zadržati, što mi je bio cilj, nego mu je franjevački provincijal naredio da mora napusti Svetu Zemlju radi vlastite sigurnosti pošto je ona bila pod vlašću Turaka. Tako se je Ignacije odlučio vratiti u Španjolsku gdje 1524. godine započinje studij u Barceloni gdje je učio latinski jezik. Kada je savladao latinski, 1526. godine odlazi u Alcalu na studij filozofije te proučava logiku, fiziku i sentencije. Tu se zadržava oko godinu i pol. Za vrijeme svog boravka u Alcali biva optužen od strane inkvizicije da djeluje u pokretu prosvjetljenih (ambassadors) te se sumnjalo u njegovu pravovjernost.²² Ignacije u svom životopisu spominje osam procesa koji su vođeni protiv njega od strane inkvizicije prije nego je ustanovio Družbu, a od toga tri u Alcali.²³ Niti na jednom procesu nije ustvrđena krivnja Ignaciju niti sljedbenicima koje je već tad okupio oko sebe. Kasnije odlazi u Salamancu, gdje se protiv njega i sljedbenika također vodio postupak iz razloga sumnje u njihovu pravovjernost, ali su opet proglašeni nedužnima. Zabranjeno mi je da javno propovjedaju prije nego završe studij teologije tako da Ignacije napušta Španjolsku i 1528. godine dolazi u Pariz. Prvo je započeo humanistički studij i ponovno učio latinski jezik, a potom upisuje studij filozofije. Naslov bakalaura stječe 1532. godine, 1533. godine dobiva sveučilišni

¹⁸ Ibid, str. 41-42

¹⁹ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 13-14

²⁰ Julius Oswald, *Ignacije Lojolski i Franjo Ksaverski – Osnivači Družbe Isusove i geneza njihove kanonizacije*, str. 439

²¹ Josip Antolović, *Družba Isusova*, *Obnovljeni život* 45 (1990), br. 5, str. 428

²² Ignacije Loyola, *Načela jezuita*, Mladost, Beograd 1987, str. 26-27

²³ C. de Dalmases, *Sveti Ignacije Loyolski*, str. 82

licencijata, a 1535. godine postiže magister artium kao najviši stupanj. Od 1533. do 1535. godine studira teologiju koju je slušao oko godinu i pol.²⁴

Okupivši svojih prvih šest sljedbenika: Petra Fabera (tada jedini svećenik u skupini), Franju Ksavera, Diega Laineza, Alfonsa Salmerona, Nikolu Alonsa zvanog Bobadilla, Simona Rodriguesa, dana 15. kolovoza 1534. godine, u kripti crkvice podno brežuljka Montmartre, pod današnjom velikom bazilikom Presvetoga Srca, položu zavjete siromaštva i čistoće te zavjet hodočašća u Svetu Zemlju. Ukoliko budu u nemogućnosti ostvariti hodočašće staviti će se papi na raspolaganje da ih pošalje gdje on smatra da je najpotrebnije.²⁵

Loyolina prva zamisao nije bila osnovati red. To u ono vrijeme nije bilo ni poželjno niti popularno zbog mnoštva redova te njihovog srozanog ugleda. Prvesntveno mu je bio cilj da budu apostoli, a osnivanjem Reda će to pokušati ostvariti.²⁶ Tako je Družba bila svećenička, ali i redovnička po svojim zavjetima. Međutim ne ubraja se ni u monaške redove, niti u prosjačke nego je kod njih u prvom planu laički element. Iz toga je proizašlo pitanje je li Družba Isusova uopće red jer što se više naglašavalo svećenstvo, tim se više uočavala razlika od ostalih redova. Dilemu je li Družba red razriješio je papa Grgur XIII. 1548. godine bulom "Assdente" kojim izjavljuje da su svi koji u Družbi Isusovoj polažu jednostavne zavjete nakon novicijata u strogom smislu redovnici.²⁷

Nakon ređenja Ignacije prvo odlazi u Španjolsku, a potom u Veneciju gdje je čekao ostale drugove da se okupe te krenu u Rim kod pape Pavla III. po dozvolu za hodočašće u Svetu zemlju. Međutim zbog ratnog stanja između Venecije i Turske, njihov put je stao u Veneciji jer nisu imali prijevoz do Svete zemlje te se vraćaju u Rim i stavljaju papi na raspolaganje. Papa im je stoga odredio druge zadatke, kao profesore na fakultetu, ali ih je također slao po raznim dijelovima Italije gdje se počela širiti nauka reformacije.

3.3. Konstitucije

Već na samom početku djelovanja Družbe, tj. i prije njezine službene potvrde osjetila se potreba da se donesu uredbe, neka vrsta ustava kojim bi se odredila pravila i djelovanje ovog novog Reda za kojim bi se mogli organizirati i rukovoditi. Taj je posao pao na samog Ignacija pošto je on kao general jedini imao mogućnosti da se na duži period posveti tako

²⁴ Ibid, str. 94-102

²⁵ Ibid, str. 98-100

²⁶ Franjo Pšeničnjak, *Sveti Ignacije Lojolski kao osnivač Družbe Isusove*, *Obnovljeni život* 48 (1993), br. 2, str. 170

²⁷ Ibid, str. 172-173

velikom poslu. Unatoč tome uvijek je tražio mišljenje braće o svojim spisima, tražio savjete i primjedbe te su zajednički radili na njima.²⁸ Tako su krajem lipnja 1539. godine, članovi buduće Družbe sastavili "Pet poglavlja" i "Kratak pregled Instituta" što će predložiti papi kao temeljno pravilo Reda.²⁹ Papa Pavao III. dana 3. rujna 1539. godine odobrava ovih "Pet poglavlja", ali samo usmeno jer komisija kardinala odbija Konstituciju i tek godinu dana kasnije kardinal Guidiccioni donosi zaključak da je Red potreban u trenutnim okolnostima za suzbijanje krivovjerja te je zahvaljujući njemu Družba dobila cilj, borbu protiv reformacije. Nakon toga je papa Pavao III. 27. rujna 1540. izdao bulu "Regimini militantis Ecclesiae", kojom potvrđuje "Ustanovu Družbe Isusove".³⁰

Ignacije je zajedno s braćom priredio tekst "Konstitucija" 1541. godine. Dokument se sastoji od 49 točaka od kojih se veći dio odnosi na ustrojstvo Družbe i njezino siromaštvo.³¹ Tekst ima i dalje svoju razvojnu povijest. Postoji tzv. tekst "A Konstitucija" koji je predložen na skupu u Rimu 1550/51. godine ostaloj braći isusovcima da daju svoje mišljenje i komentare.³² Nazvan je tekst A jer se čuva u Kodeksu A Družbinog arhiva u Rimu. Tekst "B Konstitucija" bio je rađen na osnovu primjedaba i iskustava sudionika spomenutog skupa, a sastavili su ga Ignacije i Polanco 1553. godine. Taj je tekst nazvan jer B jer se čuva u Kodeksu B Družbinog arhiva u Rimu. Također se naziva i "autograf" da bi ga se označilo kao izvorni tekst Konstitucija. Tekst "B" Ignacije nije smatrao dovršenim te ga je i dalje neprestano nadopunjavao. Konačnu verziju Konstitucija ostavio je Ignacije u rukopisu nakon svoje smrti 31. srpnja 1556. godine. One uključuju četiri zasebna dijela: "Opći ispit" i njegova "Objašnjenja", "Konstitucije" i njihova "Objašnjenja".³³ Dvije godine nakon Ignacijeve smrti 1588. godine, okupila se 1. Generalna Kongregacija da se izabere novi general te da se odobre Konstitucije. Tekst koji je odobrila Kongregacija nazvan je tekst "C" jer se razlikuje od teksta "B". Još su cijelo 16. stoljeće Generalne Kongregacije bavile Konstitucijama te je na 5. Generalnoj Kongregaciji odobren tekst "D" koji je bio kombinacija tekstova "B" i "C" te je taj tekst smatran službenim za cijelu Družbu.³⁴

²⁸ Josip Antolović, *Povjesna panorama Konstitucija Družbe Isusove*, *Obnovljeni život* 48 (1993), br. 2, str. 150-151

²⁹ Andre Ravier, *Ignacije Lojolski osniva Družbu Isusovu*, *Filozofsko-teološki institute Družbe Isusove*, Zagreb 2006, str. 210-228

³⁰ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 28-36

³¹ Roko Prkačin, *Nastanak i razvitak Konstitucija Družbe Isusove*, *Obnovljeni život* 48 (1993), br. 3/4, str. 368

³² A. Ravier, , *Ignacije Lojolski osniva Družbu Isusovu*, str. 213

³³ R. Prkačin, *Nastanak i razvitak Konstitucija Družbe Isusove*, str. 367-371

³⁴ *Ibid*, str. 371

3.3.1. Ustrojstvo Reda

U ovoj buli i u buli Julija III., nasljednika Pavla III., stoji službena izjava o karakteru i svrsi Družbe. Njezin cilj je spašavanje i usavršavanje duša, a jedno od glavnih sredstava za postignuće toga cilja jest besplatno podučavanje mladeži. Velika se paska posvećuje primanju i odgajanju novaka. Po završetku studija, kad skolastici (klerici) prime sv. red svećeništva, imaju obaviti treću godinu probacije, koja je svojim vježbama nalik na novicijat. U Družbi postoje dva stupnja članova - profesii i koadjutori (pomoćnici) i to i među svećenicima i među braćom pomoćnicima. Svi polažu tri zavjeta: siromaštvo, čistoća i poslušnost. Profesi polažu četvrti zavjet, a to je zavjet poslušnosti Svetom Ocu, koji ih obvezuje, da moraju ići kudgod ih pošalje bez ikakva izgovora i bez ikakva prava na putne troškove. Otac General bira se doživotno. On boravi u Rimu, kao prvo da bude uvijek na raspolaganju papi, a drugo radi međunarodnog karaktera Reda. General postavlja sve ostale starješine, i njega redovito izvješćuju provincijali o svim članovima Družbe. Svake treće godine održava se skupština "prokuratora", da svaki podnese izvještaj o svojoj provinciji i da se riješe sve važnije stvari. Generala pomažu u upravi asistenti, koji se većinom biraju po narodnostima, a pojedine narodnosti dijele se dalje po turnusima. Postoji također jedan admonitor, koji pazi na to, da General upravlja po zakonima Družbe i na opće dobro.³⁵

U prvom dijelu Konstitucija govori se o zaprekama i o načinu primanja u Družbu; u drugom dijelu, o načinu otpuštanja; u trećem i četvrtom o sredstvima za napredovanje u pobožnosti i nauci te uopće što spada na unapređenje duhovnoga života, naročito skolastika; peti dio izlaže karakter onih, koji se primaju, i također razne stupnjeve; šesti dio radi o djelatnosti članova; sedmi dio govori o dužnostima starješina; osmi i deveti dio tiče se Generala; deseti dio određuje način i sredstva uprave.³⁶

Ignacije još uvijek tada nije bio General Družbe iako je on de facto bio General. Izbori su ipak održani 5. travnja 1541. godine te su svi glasovali za Ignaciju. Izbori su ponovljeni na njegovu molbu, ali rezultat je bio isti. Treba istaknuti da se praksa ponavljanja izbora ne dopušta i tko je izabran, podvrgava se bez prigovora. Izbor se obavlja na tzv. Generalnim Kongregacijama (skupštinama). Prvu Kongregaciju sačinjavali su svi osposobljeni Oci, a danas tvore generalnu Kongregaciju Oci asistenti, tj. predstavnici glavnih jezičnih skupina u Družbi ili njihovih pododjela koji sačinjavaju tzv. Kuriju i žive skupa s Generalom; zatim provincijali; dva izaslanika iz svake provincije; i na kraju prokurator Družbe. Ove su se

³⁵ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 36-37

³⁶ *Ibid*, str. 38

Kongregacije sastajale uvijek u Rimu. Da bi izbori bili potpuno slobodni i bez vanjskog i unutarnjeg utjecaja, delegati su strogo odijeljeni i nemaju kontakte s ostalim članovima Družbe. Delegati provode četiri dana u molitvi i traženju informacija od izbornika, ali je zagovaranje pojedinog kandidata zabranjeno. Glasovanje je tajno i njemu prethodi sat osobne molitve pred raspelom te je obavezan post. Do ukinuća Družbe 1773. godine bilo je osamnaest generala.³⁷

³⁷ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 43

4. DJELOVANJE DRUŽBE

4.1. Misionarska djelatnost

Ono što isusovce čini drugačijima od ostalih redova je to što pored uobičajena tri zavjeta - siromaštvo, čistoća i poslušnost, polažu i poseban četvrti zavjet poslušnosti papi da ih pošalje u bilo koji kraj svijeta prema potrebama Crkve. Postoje tri vrste misija na kojima su isusovci djelovali. Prve su misije među kršćanskim narodima da brane i učvršćuju vjeru, to su tzv. nutarnje misije; druge misije vode se u pojedinim mjestima u svrhu širenja katoličke obnove, to su pučke misije; treće su vanjske misije koje se odnose na poslanja u udaljenim krajevima s ciljem širenja kršćanstva. Cilj tih vanjskih misija bio je "plantare Ecclesiam" – "usaditi Crkvu" u domaće stanovništvo te odgajati vjernike i svećenstvo iz redova domicilnog stanovništva tako da oni upravljaju crkvom.³⁸

4.1.2. Europa

Portugal je bio prva zemlja u koju dolazi Družba i započinje svoje djelovanje, a potom se šire na Španjolsku, Francusku gdje je otvoren kolegij; zatim Njemačku, ostatak Italije; Englesku, Škotsku i Irsku; slavenske zemlje Poljsku i Rusiju. Ignacije je ostao u Rimu ravnajući ostale u njihovom djelovanju. Družba osniva sirotišta, noćna skloništa, Magdalenin ascile (utočišta za pale djevojke), utočišta za progonjene Židove itd. Prilikama koje su pogodile Njemačku širenjem protestantizma te samim time i pomanjkanjem klera, a Ignacijevim nastojanjem, osnovan je u Rimu "Njemački Kolegij" (Collegium Germanicum) 1552. godine bulom pape Julija III. Kolegij je odgajao i pripremao za djelovanje buduće svećenike koji su se školovali na Sveučilištu Gregorijana te ih se nakon školovanja slalo natrag u Njemačku. Također je 1578. godine osnovan i "Ugarski kolegij" koji je bulom pape Gregura XIII. 1580. godine udružen s Njemačkim te tako nastaje "Njemačko-Ugarski Kolegij".³⁹ U tom kolegiju osim Mađara polazilo je i mnogo Hrvata.

³⁸ Vladimir Horvat, *Isusovci I misije*, Kolo 17 (2007), br. 2, str. 346

³⁹ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 80-81

4.1.2.1. Isusovci u Engleskoj

Misija u Engleskoj bila je jedna od najzanimljivijih zbog političkih spletki koje su se događale na relaciji London-Rim. Henrik VIII. je bio zaplijenio 90 kolegija, 2314 samostanskih crkava i slobodnih kapelica i 10 bolnica. Osim toga dao je pogubiti 76 svećenika i redovnika. Poubijao je također i mnogo svjetovnjaka iz viših i nižih staleža, među kojima se osobito ističe kancelar Tomas More.⁴⁰ Kad je došao na prijestolje Edward VI., koji je bio još dijete, djelomično je prestalo progonstvo. Dolaskom na prijestolje katolikinje Marije Tudor stvari se mijenjaju u korist katolika, međutim kad je Elizabeta preuzela vlast više nitko nije bio siguran. Narod se novonastaloj situaciji prilagođavao na sve moguće načine, ljudi su čak odlazili i na protestantske mise. Tako je postojala opasnost da će katoličanstvo potpuno izumrijeti u Engleskoj. Stoga Družba 1580. godine šalje Parsonsa i Campiona u Englesku. Međutim, misijski rad u Engleskoj u to vrijeme zahtjevao je sasvim nov način misionarskog života. Svećenici su odlazili potajno u Englesku kao trgovci, vojnici, mornari itd. i skrivali se kod katoličkih obitelji. Mnogo je isusovaca, ali i ostalih katoličkih svećenika stradalo kada su bile otkrivene njihove djelatnosti. Samo godinu dana nakon dolaska u Englesku ubijen je o. Campion dok je Parsons uspio pobjeći na kontinent.⁴¹ Isusovci su smatrali Englesku misijskom zemljom unatoč njezinoj stoljetnoj katoličkoj tradiciji te su htjeli vratiti zemlju staroj vjeri.

Nakon smrti kraljice Elizabete koja nije ostavila nijednog potomka, poteglo se među katolicima pitanje engleskog nasljedstva što je donijelo više progonstva Crkvi nego za vrijeme Henrika VIII. i Elizabete zajedno. Mnogi su se zalagali za španjolsku princezu, dok su ostali su držali stranu Jakoba VI., škotskoga kralja. Međutim papa je dao upute katoličkom kleru da moraju poduzeti sve mjere, izuzev revolucije, kojima bi osigurali katoličko nasljedstvo u Engleskoj. Vlada je odgovorila proglasom protiv katoličkoga klera, kojim se svi svećenici izgone iz kraljevstva. U proglasu se također tvrdilo da su svi isusovci izdajnici i da moraju u roku 30 dana napustiti zemlju. Što se tiče ostalih katolika bila je osnovana posebna komisija koja je sve sumnjive osobe pojedinačno ispitivala i u diskreciji s njima postupala.⁴²

Škotski kralj Jakov VI. je prije Elizabetine smrti podržao katoličke svećenike Watsona i Clarka koji su mu došli s pitanjem o stanovištu koje bi zauzeo prema katolicima kad bi došao na vlast, a također je podržao i puritance koji su u to vrijeme započeli borbu protiv

⁴⁰ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 152

⁴¹ A. Guillermou, *Isusovci*, str. 52-54

⁴² T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 169-174

državne crkve. Međutim čim je postao kraljem 1603. godine, odmah je počeo oštro postupati s puritancima i katolicima, da su obje stranke skovale zavjeru da zarobe kralja te ga prisile da promijeni politiku. Povijest ovog pothvata nazvanog "Vidimo se" zavjera ili na eng. "Bye Plots" je vrlo nejasna tako da se ne može sa sigurnošću ustvrditi što je bila prava namjera.⁴³ Izgleda da je namjera katoličkih zavjernika bila da puste puritance da otmu kralja, a potom da ga katolici oslobode s nadom da će im kralj biti zahvalan te udovoljiti svim njihovim željama. Taj je pokušaj tragično završio za njegove sudionike, svećenici su obješeni dok su neki puritanci bili osuđeni. Kralj Jakov I. (Jakov VI. kao kralj Škotske jer su Škotska i Engleska u personalnoj uniji) primio je od pape pismo, u kojem papa izriče žaljenje zbog akcije Watsona i Clarka i uvjerava kralja, da on sa zgražanjem gleda na sve čine nelojalnosti prema kralju.⁴⁴

Godine 1604. kralj Jakov I. je za katolike propisao zakletvu vjernosti koja je papi oduzela pravo da može skidati kraljeve i to na način da je prisvajanje takvog prava heretično, bezbožno, osude vrijedno.⁴⁵ Nakon tih svih događaja te izadjstva i tiranije Jakova I. nekolicina katoličkih plemića stvorili su zavjeru znana pod nazivom "Barutna zavjera" kojoj je cilj bio da dignu u zrak zgradu parlamenta i da se tako jednim udarcem riješe kralja, Doma lordova i Donjega doma. Isusovački provincijalu o. Garnet izjavio je da je potrebno da katolici mirno podnesu sva progonstva koja su ih očekivala. S pasivnom taktikom se nije slagao vođa zavjernika Catesby te je pripremao zavjeru. Dana 5. studenoga 1605. godine zavjera je bila otkrivena dok Guy Faweks, koji je stražio kod baruta u podrumu zgrade, gdje se je imao sastati parlament, je bio uhvaćen te sve priznao. Bilo je donešeno 35 buradi baruta s ciljem da se digne u zrak zgrada za vrijeme zasjedanja parlamenta. Ostali urotnici su pobjegli, ali su kasnije uhvaćeni. Neki su poginuli pri otporu uhićenju, među njima i Catesby, dok su ostali zatvoreni u Tower. Prošlo je dva mjeseca od uhićenja do saslušanja. Ministri su pokušali uvjeriti javnost da su isusovački misionari upleteni u zavjeru. Navodno su torturama nad zavjernicima iznudili optužbe protiv isusovac Garneta, Gerarda i Greenwaya da su na osobit način sudjelovali u zavjeri.⁴⁶ Gerard i Greenwey umakli su na kontinent, dok se Garnet sakrio nakon što je poslao sudu izjavu o svojoj nevinosti. Opterečujuća okolnost protiv Garneta je ta što je uhvaćen u skrovištu zajedno s ostalim zavjerenicima, a priznao je da je znao za urotu, ali o njoj nije mogao govoriti jer je bio vezan ispovjednom tajnom.⁴⁷ S obzirom na tu činjenicu i još ostale optužbe za koje se nije moglo ustvrditi jesu li točne ili ne, poput

⁴³ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 174-175

⁴⁴ Ibid, str. 175

⁴⁵ Ibid, str. 176

⁴⁶ Ibid, str. 176-180

⁴⁷ A. Guillermou, *Isusovci*, str. 55

optužbe da je glavni začetnik urote itd., Garnet je osuđen na smrt i obješen 1606. godine.⁴⁸ Nakon toga još su mnogi isusovci, ali i ostali svećenici te katolici laici smaknuti pod optužbom za zavjeru ili da nisu poštovali zakletvu kralju Jakovu I. Potkraj vladavine Jakova I. progoni jenjavaju pa sve više isusovaca dolazi u Englesku te 1625. godine formiraju provinciju.

4.1.3. Azija

Papa Pavao III. još je i prije službene potvrde Reda imenovao Franju Ksavera svojim nuncijem za sve zemlje i otoke Dalekog istoka. Ksaver je krenuo u Indiju 7. travnja 1541. godine te ja nakon trinaest mjeseci putovanja stigao u Gou. Uspio je Ksaver okupiti oko sebe velik broj apostola suradnika te je čak u Goi osnovana Indijska isusovačka provincija, a Ksaver je imenovan provincijalom 1549. godine.⁴⁹ Kasnije odlazi u Malaku u Maleziji i na otočje Moluke u Indoneziji. Daljnje putovanje dovodi ga u Japan, ali su Japanci, smatrajući da je Kina izvor mudrosti, rekli da će prihvatiti kršćanstvo samo ako ga prvo Kina prihvati. Stoga Ksaver kreće na put prema Kini, ali čekajući na ulazak u Kinu, umire 3. prosinca 1552. godine. Iako je djelovao samo deset godina kao misionar, dobio je naslov "Apostol Indije i Japana", a 1619. godine je proglašen blaženim.⁵⁰

Ksavera je u misiji kristijanizacije Kine zamijenio Matteo Ricci, čovjek izvanrednih sposobnosti. Uz filozofiju specijalizirao je matematiku i astronomiju te je svojom erudicijom oduševljavao Kineze. Njega je zamijenio Adam Schall kojeg je kao vrsnog matematičara car pozvao da reformira kineski kalendar. Zbog tih je zasluga dobio dozvolu za proširenje misijskih djelatnosti u Kini.⁵¹

4.1.4. Sjeverna Amerika i Južna Amerika

U Sjevernoj Americi isusovci su prvih šesnaest godina djelovali među Huronima (1632.-1649.), a zatim među Irokezima. Te misije su kratko trajale te su bile neuspješne uz gubitke i mučeničke smrti.⁵²

⁴⁸ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 180-184

⁴⁹ V. Horvat, *Isusovci I misije*, str. 349

⁵⁰ Ibid, str. 349

⁵¹ Ibid, str. 350

⁵² Ibid, str. 350

Misija u Južnoj Americi je po svemu specifična i prepuna povijesnih kurioziteta. Najbolji primjer bile su isusovačke redukcije. Sama riječ redukcija dolazi od latinske riječi *reducere* što znači natrag dovesti, tj. privesti civiliziranom životu. Bile su to radničke zajednice koje su uzgajale žitarice ili travu zvanu *mate*. Živjeli su po patrijarhalnim normama, a dobra su se raspođjeljivala po socijalističkom principu. Redukcije su se nalazile porječju rijeke Paragvaj te susjednih rijeka Parane i Urugvaja. Teritorij kojim su se nekad prostirale redukcije dijele idanas Paragvaj, Argentina, Bolivija i Brazil. Redukcije su se protezale od sjevera na jug i zauzimale su područje dugačko preko 1000, a široko oko 300 kilometara.⁵³ Španjolci prvi dolaze na to područje tražeći put iz Buenos Airesa prema svojim kolonijama u Peru. Otkrivši ovo bogato plodno područje osnivaju 1536. godine naselje Asuncion, današnji glavni grad Paragvaja. Kraj su nastanjivali uglavnom Indijanci urođenici iz plemena Guarani. Španjolci su ih eksploatirali kao što im je bio običaj u svim kolonijama, ali unatoč tome nastojali su ih i pokrstiti. Kako je u Asuncionu stolovao biskup, on poziva 1588. godine prve isusovce te oni dolaze, obilaze krajeve i pokrštavaju Indijance. Međutim, problem je nastao kada bi ti obraćenici ostajali u svojim zajednicama, dakle među urođenicima, oni bi ponovno prihvatili svoju staru vjeru. Iz tih razloga prvi su se misionari odlučili da skupe obraćene urođenike u posebne kolonije zvane redukcije. Tako je 1609. godine u provinciji Guayara osnovana prva redukcija pod imenom Loreto. Ubrzo je ta redukcija postala premala za sve veći broj obraćenika te već slijedeće godine osnivaju novu redukciju na rijeci Parana, godinu nakon toga treću redukciju i onda redom ostale te je kroz dvadeset godina formirano četrnaest redukcija s oko 10000 ljudi.⁵⁴

Velik problem redukcijama predstavljali su Portugalci koji su zbog svojih nedjela bili protjerani iz kolonija, a s kojima su se bili udružili divlji crnci te mješanci obiju rasa. Bile su to organizirane bande lovaca na robove. Urođenici su ih zbog velikog straha nazivali "Mamelucima" ili "Paulistima" jer im je glavno središte bio San Paulo. Kada po šumama nisu nalazili dovoljno ljudi, napadali su redukcije tako da je bilo uništeno čak jedanaest redukcija. Stoga su isusovci 1631. godine povelili 12000 ljudi iz Guayare te se preselili u središte španjolske kolonije. Tu su opet podigli redukcije pod starim imenima. Vidjevši da se ne mogu pouzdati u španjolce, isusovci su ih potjerali iz redukcija te su izvježbali i naoružali urođenike i stvaorili pravu vojsku sposobnu da se odupre Mamelucima pa čak i Portugalcima koji su povremeno pokušavali upasti na španjolski teritorij. Kralj je podupirao ovu vojsku i slao oružje. Tako je nastala "Kršćanska Republika Paragvaj" zvana i "Guaranijska Republika" koja

⁵³ Jerko Barišić, *Isusovačke redukcije u Paragvaju*, *Obnovljeni život* 6 (1971), br. 4, str. 314

⁵⁴ *Ibid.*, str. 314-315

je samo nominalno bila podvrgnuta španjolskom kralju kojemu je plaćala porez dok je zapravo uživala najširu autonomiju. Prema podacima guvernera Buenos Airesa u devetnaest redukcija živjelo je 1648. godine 30548 ljudi, a već 1677. godine 58118.⁵⁵

Redukcije nisu bile teritorijalno kompaktne nego su bile raštrkane na velikom području veličine današnje Francuske. Njihov broj je varirao s vremenom, a 1767. godine, kad su isusovci protjerani iz Paragvaja, bilo ih je 57. Tako prema popisu iz 1732. godine u redukcijama živi 141242 ljudi. To je ujedno i najveći zabilježeni broj. Od 1654. godine redukcije su podignute na rang župe ili kako su ih oni nazivali "doktrine".⁵⁶ Na čelu svake redukcije bio je jedan isusovac, a njemu je pomagao vikar ili drugi svećenici ili braća pomoćnici. Župnici su ujedno bili i civilni prefekti, administratori zajedničkih dobara, suci, vojni instruktori itd. S druge strane, svaka je redukcija imala poglavicu koji je također imao svoje pomoćnike; zatim suce, vojne zapovjednike, poreznike itd. Svi zajedno su činili gradsko vijeće. Samo je predstavnik španjolske krune bio imenovan od guvernera u Asuncionu. Ostale dužnosti su ovisile o isusovcima i narodu. Sveke godine su se birali ljudi na određene funkcije, a one im nisu donosile nikakve materijalne koristi ili prednosti.⁵⁷ Nadalje, redukcije su bile organizirane na strogo komunističkom principu, sve je bilo zajedničko. Vladala je apsolutna jednakost, a kuće i zemlja su pripadali zajednici dok su se plodovima rada koristili ravnopravno svi članovi zajednice. Pod upravom isusovaca dužnosnici su određivali individualne radove gdje se smatralo da će biti od najveće koristi. Žito se čuvalo u javnim magazinima. Na početku svakog mjeseca dužnosnici su izdavali žito šefovima kvartova, a oni su ga dalje dijelili obiteljima prema broju članova. Meso se dijelilo svakog dana. Odjeća se dobivala također prema broju članova obitelji te prema potrebi. Srebro i zlato služilo je u kontaktu prema van kao platežno sredstvo ili robna razmjena.⁵⁸ Materijalo je blagostanje bilo izuzetno. U pojedinim je redukcijama bilo čak 30000 ovaca, 100000 grla stoke, a veliki prihodi dobivani su prodajom štofa i yerba-mate. Isusovci su od tih prihoda dalje podizali nove redukcije, poboljšavali stare, ali i ostavljali kao rezervu za neplodne godine.⁵⁹ Posjedi su kasnije dodjeljivani obiteljima, ali tako da se ne može gomilati kapital jer je i dalje većina zemlje bila zajedničko dobro, "Božji posjed".⁶⁰ Unutrašnji život redukcije bio je uređen kao u samostanu. Svako jutro je zvuk zvona označavao ustajanje, potom je slijedila zajednička sveta

⁵⁵ J. Barišić, *Isusovačke redukcije u Paragvaju*, str. 315

⁵⁶ Ibid, str. 316

⁵⁷ Ibid, str. 316

⁵⁸ Ibid, str. 316

⁵⁹ Ibid, str. 317

⁶⁰ Ibid, str. 316

misa. Na rad se odlazilo skupno uz bubanj i frulu noseći sliku nekog sveca. Rad je trajao pola dnevnicе. Navečer jer zvonio redarstveni sat i pazilo se da više nitko ne izlazi iz redukcije. Glavnina poslova bili su poljski radovi iako su isusovci doveli obrtnike koji su obučavali urođeničke raznim zanatima. Također nije bila zanemarena ni umjetnost, a svaka je redukcija imala po dvije škole, bolnicu i ljekarnu.⁶¹ Središtem redukcije dominirala je crkva, a bila je okružena školama, bolnicom, skladištima; ulice su paralelno sjekle naselje, a glavne su ulice bile popločene. Primitivne su nastambe s vremenom zamijenjene kamenim kućama. Iz redukcije u redukciju vodile su dobro uređene ceste, a riječni je promet bio vrlo aktivan.⁶²

Naravno, nije ni u redukcijama uvijek sve bilo idealno. Kako i svi ljudi tako su i urođenički imali mane poput antipatije prema radu, lijenost, proždrljivost itd. Stoga su isusovci morali poduzimati određene mjere da bi spriječili takve stvari: bile su to opomene, javne pokore, bičevanja, zatvor. To je bio uobičajeni način kažnjavanja onog vremena. Međutim, isusovci su rađe pribjegavali nagrađivanju nego kažnjavanju. Tako su zaslužne postavljali na upravne službe, zborove, kongregacije itd. Priređivali su zabave i svečanosti, vojne parade, glazbene nastupe.⁶³

Godine 1750. dolazi do trgovina redukcijama. Španjolska i Portugal dogovorile su razmjenu teritorija tako da je sedam redukcija na istočnoj obali Urugvaja dano u zamjenu za bogatu koloniju San Sacramento na ućcu rijeke La Plate. Kroz mjesec dana moralo se iseliti oko 30000 ljudi sa svojom pokretnom imovinom. Nisu pomogli ni prosvjedi crkvenih i civilnih vlasti u Americi i Španjolskoj. Nezadovoljstvo naroda sve je više raslo te se urođenički dižu pod oružje da bi branili teritorij. Portugalcima u pomoć stižu Španjolci. Tako dolazi do Guaranijskog rata ili tzv. "Rata sedam redukcija" 1756. godine; s jedne strane oko 1500 Guarana, a s druge dobro opremljena vojska Portugala i Španjolske s oko 3000 vojnika i teškim naoružanjem koja je lakoćom potukla Guarane. Takvo je stanje potrajalo nekoliko godina dok 12. veljače 1761. godine Španjolska i Portugal nisu poništili dogovor iz 1750. te su zamijenjeni teritoriji opet došli starim gospodarima. Urođenički su se vratili natrag u svoja razrušena naselja. Međutim, to je bilo vrijeme neprilika za Družbu Isusovu. Već su 1759. godine istjerani iz Portugala, a 1767. i iz Španjolske i njenih kolonija. Isusovce su zamijenili franjevci, ali sa strogo ograničenom vlašću, a redukcije su s vremenom polako nestajale.⁶⁴

⁶¹ J. Barišić, *Isusovačke redukcije u Paragvaju*, str. 317

⁶² Ibid, str. 317

⁶³ Ibid, str. 317

⁶⁴ Ibid, str. 318-319

5. PRILIKE PRED SLOM

5.1. Protuisusovački mit

Istražujući uzroke progona Družbe Isusove često je vidljivo da u pozadini leže neki duhovni ili politički razlozi koji su doveli do toga. Zanimljivo je da su većinu radikalnih promjena koje su pogodile društvo pratili progoni i oštre mjere protiv isusovaca. Isusovci su smatrani dežurnim krivcima za sve negativno što je dolazilo iz Crkve, bilo to nedostojno ponašanje svećenika, seksualna nastranost, promiskuitet, pedofilija, optužbe za zavodenje žena i djece raznim učenjima itd. Također su bili optuživani i kao politički atentatori obećavajući izvršiocu bogatstvo u ovom svijetu te spas u drugom svijetu. Jedan takav slučaj koji im se pripisuje je atentat na francuskog kralja Henrika IV. kojeg je fanatični katolik Francois Ravailac 1610. godine izbo nožem. Druge optužbe su bile da su koristili svoje kemijske i farmakološke ekspertize kako bi se riješili svojih neprijatelja. Popis navodnih isusovačkih meta (od kojih su neke likvidirane, a neke nisu) doista je veličanstven: Vilim Oranski, Henri III, Henri IV, Luj XIV, Elizabeta I, James I, Charles I, Charles II, pa sve do predsjednika Sjedinjenih Američkih Država. Tako ih se optuživalo da su pokušali ubiti Williama Henryja Harrisona, Zacharyju Taylora, Jamesa A. Garfielda, Williama McKinleyja te, dakako, Abrahama Lincolna.⁶⁵ Nadalje, s jedne se strane govorilo o posebnom zadatku isusovaca, koji proizlazi iz njihovog posebnog zavjeta koji polažu pored tri uobičajena zavjeta, a to je bezuvjetna poslušnost papi, da čitav svijet nastoje podvrgnuti vlasti pape, a careve, kraljeve i kneževe učiniti njegovim podanicima te ih uklanjati, svrgavati i ubijati svaki put kad njegova svetost to od njih zatraži; druga priča naime govori da isusovci sve to čine iz vlastitih političkih ciljeva.⁶⁶

Svećenike Družbe se opisivalo kao one koji su spremni na svaku prijetvornost, djelovanje u podzemlju, koristeći razne maske, a sve u svrhu ostvarenja vlastitih ciljeva. Za Thomasa Mortona, najgora od svega bila je isusovačka praksa "mentalne restrikcije" koju je opisao kao način razgovora u kojemu isusovac pola rečenice izgovori na glas, a drugu polovicu u sebi jer Bog će ionako sve čuti, npr.: na pitanje je li on katolički svećenik, isusovac je mogao odgovoriti: "Ne, ja nisam svećenik", a u sebi dodajući, "Apolona u Delfima".⁶⁷

⁶⁵ Jonathan Wright, *Isusovci – Misije, mitovi i povijest*, Naklada Ljevak, Zagreb 2006, str. 139-148

⁶⁶ Ibid, str. 148-149

⁶⁷ Ibid, str. 153-154

Područje na kojemu je Družba imala velike uspjehe bila je misionarska djelatnost u Indiji, Kini i Južnoj Americi te je time izazvala sukobe s ostalim crkvenim redovima koji su također za sebe htjeli prikupiti zasluge. Drugo je područje velikog utjecaja Družbe bila pedagoška djelatnost gdje je također zbog svojih uspjeha izazivala zavist ostalih redova. Protivnici Družbe su bili poprilično brojni i raznorodni. Među prvim protivnicima Reda bili su ponajprije jansenisti (religiozno-društveni pokret u Francuskoj 17. i 18. stoljeća; naučavali predestinaciju te tražili reforme Katoličke Crkve), zatim protestanti, enciklopedisti, galikanci (crkvena doktrina u Francuskoj od 15. do 18. stoljeća, zalagali se za veću neovisnost francuskog svećenstva te su bili protiv neograničene papinske vlasti) itd.⁶⁸ Među neprijateljima Reda bili su i veliki kršćanski kraljevi Španjolske i Francuske kao i talijanski kneževi koji su denuncijacijama prikazivali isusovce kao one nemirne, neposlušne, papinske vazale koje treba uništiti.

Prikazivali su Družbu gramzivom te se prigovaralo njihovu bogatstvu jer su, kao neprosjački red, za svoj navjestiteljski rad osiguravali sredstva iz vlastitih ekonomskih djelatnosti koje su uključivale bankarstvo, rudarstvo, trgovinu nekretninama, sudjelovanje u trgovini začinima i svilom. Spominje se 38435 čokota što su uzgajali na hacijendi San Jeronimo; 245820 funti šećera proizvedenog na hacijendi Villa; te što su na jednoj meksičkoj hacijendi uspjeli godišnje uzgojiti 10000 janjaca, 150000 ovaca i 50000 koza.⁶⁹

Prihvatanje svjetovnih funkcija pojedinih svećenika kao i njihove uloge političkih savjetnika, ali ispovjednika vladarima izazivalo je posebno negodovanje javnosti. Tako su mnogi vladari imali za ispovjednike isusovce: španjolski kraljevi, njemački carevi, poljski kraljevi, bavorski vojvode, talijanski kneževi i mnogi drugi. Postavlja se pitanje odakle ta praksa i sklonost isusovcima. Nude se tri odgovora na to pitanje: prvi je da su isusovci bili dobri ispovjednici; drugo je da su spletkarili da bi dobili taj položaj; a treći prema Voltaireu je da su vladari birajući isusovce znali da im zauzvrat ne moraju dodjeljivati biskupije.⁷⁰ Možda je odgovor i u tome što su isusovci bili jedni od najobrazovanijih redova toga vremena, ako ne i najobrazovaniji te su na taj način bili sposobni, osim što su bili dobri ispovjednici, i za svjetovne poslove te poslove savjetnika. Tu se poteže ono vječno pitanje i sumnja, nisu li isusovci takav svoj položaj zlorabili u korist same Družbe, ali i u korist Crkve. Bilo to sve istina ili ne, povijest je pokazala da su takve političke funkcije pojedinih članova Družbe, u tih prvih dvije stotine godina postojanja, donijele Redu više zla nego dobra.

⁶⁸ A. Guillermou, *Isusovci*, str. 76

⁶⁹ J. Wright, *Isusovci – Misije, mitovi i povijest*, str. 161

⁷⁰ A. Guillermou, *Isusovci*, str. 78-79

Isusovce se također optuživalo da u pitanjima morala i vjera zastupaju teze laganijeg puta, tj. da popustljiva rješenja te ih se uvijek napadalo u ime strogosti obreda i moralne nepopustljivosti.⁷¹ Problem misionarskog djelovanja na Dalekom Istoku predstavljao je problem i našao na veliko nerazumijevanje na Zapadu. Postavljalo se pitanje jesu li svečanosti u čast predaka u Indiji ili Konfucijevi običaji Kine, praznovjerje koje treba zabraniti ili su to samo izrazi kulture toga naroda koje treba prihvatiti i ne pridavati im nikakvo vjersko značenje. Isusovci su u Indiji i Kini postigli sjajne rezultate te su pitanje obreda ostavili tijekom vremena. Kad bi se takvi obredi zabranili među novim kršćanima tih krajeva to bi značilo potpuno ih izopćiti iz društva. Takva praksa isusovaca izazvala je negodovanje kod drugih vjerskih kongregacija te je nakon skoro stogodišnjih rasprava na tu temu, papa Benedikt XIV. 1742. godine izdao bulu kojom je misionarima naredio nepopustljivost u pitanju obreda te da se brani kršćanima da sudjeluju u njima. Na takve je mjere Kina odgovorila progonima i kršćanstvo u Kini je počelo slabiti.⁷²

5.2. Početak kraja

Tri pape, koji su sjedili na Petrovoj Stolici u vrijeme propadanja Družbe, bili su to: Benedikt XIV., Klement XIII. i Klement XIV.⁷³ Godinu prije smrti pape Klementa XIII., 1768. godine stavili su burbonski dvorovi do znanja, da će oni formalno zatražiti, da se Družba dokine u čitavoj Crkvi. Prije izbora novog pape svi su kardinali bili klasificirani, jedni kao dobri, drugi kao indiferentni, sumnjivi, zli, nevaljani. Označena je bila njihova dob, njihov karakter i političko raspoloženje. Znalo se koji su papabili, koje treba odmah isključiti, a koje kandidate izbjegavati.⁷⁴ Određeno je čak, tko će biti imenovan državnim tajnikom. Španjolski je kralj Karlo III. slao tjedne instrukcije svojim agentima u Rim. Cilj je Francuske, Španjolske i Portugala bio je uspostava državnih crkava u trima kraljevstvima neovisnih o papi.

Od budućeg pape se tražilo da kao preduvjet izbora mora obećati ukinuće Družbe Isusove te će ga tako podržati gore navedena tri kraljevstva. Kraljevi, iskoristivši pravo veta, onemogućavali su izbor pape te se broj kandidata neprestano smanjivao da bi se na kraju sa 47 sveo na samo 2 kandidata, Ganganellija i Stoppanija. Misao španjolskog kralja bila je da se izda poseban dekret kojim se obvezuje budućeg papu da ima izvršiti dano obećanje. Međutim kardinalski zbor je odbio takav zahtjev. Konklava je trajala od 13. veljače do 19. svibnja te je

⁷¹ A. Guillerrou, *Isusovci*, str. 81

⁷² Ibid, str. 81-85

⁷³ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 485-487

⁷⁴ Toma Campbell, *Povijest isusovačkog reda II. dio*, Knjižnica "Života", Zagreb 1942, str. 111

napokon izabran kardinal Ganganelli koji uzima ime Klement XIV.⁷⁵ Nakon izbora papa je bio pod velikim pritiskom da požuri s ukidanjem Družbe te šest mjeseci nakon izbora morao i pismenom riječi obvezati da će to i učiniti. Klement je na razne načine pokušavao to svoje obećanje ne ispuniti te je maksimalno odugoljavao s ukinućem: kontaktirao je Mariju Tereziju koja nije imala ništa protiv Družbe te je obećala da je na njezinim teritorijima Družba sigurna, međutim obećanje nije ispunila jer je bila pod utjecajem svog sina Josipa II.; zatim je odredio da se zabrane primati novaci u Družbu; ponudio je španjolskom kralju Karlu III. da kanonizira biskupa Palafoxa kojeg je ovaj štovao; ustanovio je komisiju ili kongregaciju kardinala s ciljem da ispitaju financijsko stanje Družbe. Tako je već došla i 1772. godina, ali do ukinuća još nije došlo.⁷⁶

⁷⁵ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda II. dio*, str. 111-116

⁷⁶ *Ibid*, str. 123-125

6. UKINUĆE REDA

Neposredno pred ukinuće Družba je brojila oko 23000 članova. Bila je razdijeljena u 42 provincije, a imala je 24 kuće profesa, 669 kolegija, 61 novicijat, 335 rezidencija i 273 misijske postaje. Njihovih misija bilo je po svim dijelovima svijeta, Hindustan, Madura, Perzija, Sirija, Japan (iako je 1644. godine uništeno kršćanstvo), Kina; čitav teritorij Južne Amerike bio je podijeljen na misije: Brazil, Paragvaj; imali su na brizi 113716 Indijanaca; Meksiko na koji je spadala i Donja Kalifornija, Nova Granada, Čile, Peru, Ekvador, Kanada; u Sjedinjenim Državama radi političkih prilika bilo ih je vrlo malo.⁷⁷

6.1. Portugal

Zanimljiva je činjenica da su ukinuća kranula iz Portugala što je prilično ironično jer su iz Portugala prije dva stoljeća isusovci krenuli na svoje misije po cijelom svijetu. Strahoviti potres pogodio je Lisabon 1755. godine na blagdan Svih Svetih te je poginulo oko 30000 ljudi, a malo koja kuća je ostala neoštećena. Pogreška isusovaca bila je što su počeli opisivati tu tragediju kao kaznu za grijeh Portugal te su time izazvali negodovanje vladajuće elite. Sebastiao Jose de Carvalho e Mello, kasnije markiz Pombal već je i prije potresa govorio i radio protiv Družbe. Domogao se velike moći od dolaska na vlast kralja Josipa I. 1750. godine koji je bio poprilično nesposoban vladar. Pombal 1756. godine postaje ministar-predsjednik Portugala.⁷⁸ Smetali su mu navodni isusovački pokušaji potkopavanja kraljevske vlasti u Paragvaju. Naime, Madridskim ugovorom iz 1750. godine Portugal je Španjolskoj ustupio koloniju Sacramento u zamjenu za njezine teritorije istočno od rijeke Uruguay koji su, kako se pokazalo, uključivali i sedam isusovačkih paragvajskih redukcija.⁷⁹ Oko 30000 propadnika plemena Guarani našlo se pod portugalskom vlašću. Predvođeni isusovačkim misionarima na putu u svoj novi dom s druge strane rijeke Uruguay mnogi su se Guarani pobunili jer su bili zadovoljni dotadašnjom lojalnošću Španjolskoj te nisu htjeli napustiti svoje posjede i domove. Tako dolazi do rata zvanog "Rat sedam redukcija". Počele kolati glasine da su isusovci stajali iza pobune Guaranija, a sve u cilju da obrane svoja skrivena blaga te da osnuju državu u državi. Činjenica je da su tamošnji isusovci bili veoma nezadovoljni novonastalom situacijom, ali im je General Reda izričito zabranio bilo kakvo uplitanje.

⁷⁷ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda I. dio*, str. 473-474

⁷⁸ J. Wright, *Isusovci – Misije, mitovi i povijest*, str. 182-183

⁷⁹ *Ibid*, str. 183

Portugalske i španjolske čete uspjele su razbiti otpor Guaranija, kojima se tako pružio izbor između podložnosti i nove selidbe.⁸⁰ Tada Pombal započinje obračun s isusovcima, protjerao je nekolicinu isusovačkih propovjednika i ispovjednika s dvora te je pokrenuo propagandni rat u tisku namećući im apsurdne optužbe. Družbi se također htio prišiti i atentat na kralja Josipa I. 1758. godine, tj. oni su bili ti koji su bodrili atentatora obećavajući mu da će mu se taj grijeh smatrati lakim. Početkom siječnja započela su uhićenja isusovaca, a u veljači 1759. cjelokupni je isusovački imetak sveden na tri kuće te su počeli rasprodavati suvišnu hranu i posuđe. U travnju, Družba je službeno protjerana iz Portugala, a u rujnu prvi su brodovi s isusovcima, počeli napuštati Lisabon tražeci utočište u Papinskim državama. Sveukupno je protjerano oko 1100 isusovaca, a 250 je zatočeno u Pombalovim zatvorima.⁸¹

6.2. Francuska

Nevolje Družbe sve su se više gomilale. Tako je nastala afera vezana za Francuske kolonije na Karibima u koje je bio upleten isusovac o. Lavalette. On se naime počeo baviti proizvodnjom isplativih proizvoda poput kave, indiga, osobito šećera te pomorskom trgovinom, a onda je doživio bankrot jer su brodovi nestali u sedmogodišnjem ratu. Tako su se dugovi nagomilali, a vjerovnici su stali potraživati svoja sredstva i te pozvali Družbu na odgovornost. Međutim tu je Družna učinila pogrešku te se pozvala na svoja pravila prema kojim svaka njihova kuća ima financijsku autonomiju te ne može tražiti pomoć od drugih. Pariški konzularni sud nije prihvatio takvu obranu te su francuske isusovci osuđeni da podmire Lavalettove vjerovnike. Međutim isusovci su se žalili te su se stvari dodatno zakomplicirale kada se slučaj umjesto pred Kraljevskim vijećem, našao pred Parlamentom.⁸² U svibnju 1761. godine pariški je Parlament potvrdio odluku nižeg suda koja se odnosila na isusovačku financijsku odgovornost, no odmah je iskoristio priliku za sveobuhvatniji napad na Družbu – društvo, kako će uskoro objaviti, koje ugrožava građanski poredak te su njihove Konstitucije stavljene na ispitivanje. Tada je dovedena u pitanje cijela Družba, njihove djelatnosti, ustroj, teološke doktrine, moral itd. Tvrdilo se kako Družba zapravo nikad nije imala legalni status u Francuskoj, naređeno je spaljivanje djela dvadeset i tri isusovca, a predloženo je i zatvaranje svih Družbinih zavoda i pljenidba njezine imovine. Iznesene su razne protuisusovačke optužbe o njihovom navodnom ubijanju kraljeva, vradžbinama i

⁸⁰ J. Wright, *Isusovci – Misije, mitovi i povijest*, str. 183

⁸¹ Ibid, str. 183-185

⁸² A. Guillerrou, *Isusovci*, str. 88-89

dijeljenju sramotnih nemoralnih savjeta. Bilo je pokušaja da dođe do kompromisa te da se osnuje francuski ogranak Družbe neovisno o Rimu. Francuski su isusovci bili spremni na takav poduhvat, na veliko nezadovoljstvo vrha Družbe. Znatnu podršku im je pružao viši sloj francuskog klera. Svi pokušaji spasa Družbe u francuskoj su propali te je kralj Luj XV. u studenom 1764. godine ediktom raspustio Družbu i to ne samo u jurisdikciji pariškog Parlamenta, nego u cijelom kraljevstvu.⁸³ Za razliku od Portugala, članovima Družbe je bilo dozvoljeno da ostanu na teritoriju Francuske.

6.3. Španjolska

U travnju 1766. godine u Madridu su počeli nemiri izazvani visokim cijenama te slabom žetvom. U takvoj situaciji objavljen je kraljev dekret kojim se Španjolcima u glavnim gradovima španjolskih provincija te u kraljevskim i sveučilišnim gradovima zabranjivalo nošenje širokih ogrtača i sombrera jer su ti odjevni predmeti mogli poslužiti zločincima za prerušavanje. Kao zamjena za sombrero uveden je trorogi francuski šešir. To je bio okidač koji je izazvao provalu nasilja, uništavanje imovine itd. Nakon što je situacija smirena počele su se širiti glasine da iza pobune stoje isusovci. Takvu je propagandu širio grof d'Aranda koji je bio sličnih stavova kao i markiz Pombal u Portugalu. Pod utjecajem dugogodišnje protuisusovačke propagande kralj Karlo III. nije dvojio oko ukinuća Reda. Veliko vijeće Kastilje dobilo je zaduženje ispitati optužbe protiv Družbe, a proglasilo ih je opravdanima 29. siječnja 1767. godine. U noći 21. ožujka 1767. godine, bez ikakvog upozorenja, a po naredbi španjolskog kralja, čete vojske su upadale u isusovačke rezidencije u Madridu, a sljedećeg jutra uhićeni svećenici i braća krenuli su na svoj prognanički put prema Cartageni. Nakon toga uslijedili su upadi u isusovačke kolegije diljem Španjolske, a naredbe za upad u kolegije poslone su i kolonijama, odakle će 2267 isusovaca biti otpremljeno u Europu.⁸⁴ Zatvoreno je oko oko 5000 isusovaca koji su djelovali na poluotoku te kolonijama te su deportirani na Korziku.⁸⁵ Rim je odbio pružiti utočište prognanim isusovcima pod izgovorom da nema mjesta ni novca za njihovo uzdržavanje. Godinu dana poslije satelitske države Španjolske, Napulj, Parma i Sicilija, također provode istu politiku te progone isusovce sa svojih teritorija.

6.4. Potpuno ukinuće Družbe

⁸³ J. Wright, *Isusovci – Misije, mitovi i povijest*, str. 187-188

⁸⁴ *Ibid*, str. 188-189

⁸⁵ A. Guillermou, *Isusovci*, str. 89-90

Katoličke države koje su bile provele svoja nacionalna progonstva zalagale su se za potpuno ukinuće Reda. Već je bilo riječi o situaciji nastaloj nakon smrti pape Klementa XIII. te način na koji je izabran novi papa Klement XIV. te pritiscima kojima je bio izložen od samog početka pontifikata da ukine Družbu Isusovu. Klement je sljedeće četiri godine nakon što je izabran izbjegavao provesti ukinuće te na razne načine pokušavao primiriti one koji su zahtjevali od njega konkretan potez. Od katoličke Austrije i carice Marije Terezije se očekivala konačna reakcija. Ona osobno nije imala ništa protiv isusovaca te im je u početku pružila garanciju da na njezinim teritorijima mogu slobodno djelovati. Međutim, našla se nedoumici, poduprjeti isusovce, stati na stranu Burbona ili pak ostati po strani. Bečki je dvor bio ograničen mnogim vezama i savezom s Burbonima te se zbog toga u početku nije javno izjašnjavao ni za, a ni protiv isusovaca. Prevagnula su bračna savezništva s Francuskom te Marija Terezija odustaje od svih prigovora koje je mogla uložiti.⁸⁶ Tako je uklonjena i posljednja prepreka te je dokument o ukinuću pripremljen pod snažnim utjecjem španjolskog poslanika Josea Monina y Redonda. Monino je bio izvanredan diplomat, ali nesklon Papinstvu i Crkvi općenito te je zagovarao dvorski apsolutizam i u crkvenim stvarima. Urigirao je kod pape ukinuće Družbe, ali kad je papa zatražio još vremena ovaj je zaprijetio ukinućem svih redova u Španjolskoj. Također je podmitio sve ljude bliske papi Klementu tako da papa nije imao više izgovora.⁸⁷ Stoga je breveom "Dominus ac Redemptor" 21. srpnja 1773. godine, dokumentom u kojem se ne iznose nikakve optužbe protiv isusovaca, ali se tvrdi da je njihovo uklanjanje nužno za održanje kršćanskoga mira, Družba Isusova raspuštena. Breve je proglašen tek 16. kolovoza 1773. godine kad je pročitao generalu Družbe Lorenzu Ricciju, koji se već koncem rujna našao u papinskom zatvoru Castel Sant'Angelo.⁸⁸ Upavši u njegovu rezidenciju, domogli su se svih njegovih spisa, i privatnih i službenih. Pred njima su stajali otvoreni arhivi Družbe s informacijama o svakom članu od njezina početka, a također i sva osobna pisma svih isusovaca na svijetu. Sva su ta pisma proučavana, ali nije nađen razlog za optužbu. Protiv njega se vodio postupak koji je potrajao više od dvije godine, međutim nisu pronađeni dokazi protiv njega, a niti protiv Družbe. On je ipak zadržan u tamnici sve do svoje smrti 24. studenog 1775. godine.⁸⁹ Vojska je također upadala u ostale rimke rezidencije Družbe i odvodila isusovce u zatvore. Svi su bili suspendirani od svećeničkih ovlasti i bilo im je naređeno, da svaka tri mjeseca podnose vlastima svjedočanstvo o dobrom vladanju, koju je

⁸⁶ J. Wright, *Isusovci – Misije, mitovi i povijest*, str. 191

⁸⁷ Ivan Jager, *Ukinuće Družbe Isusove*, *Obnovljeni život* 14 (1933), br. 8, str. 362-263

⁸⁸ J. Wright, *Isusovci – Misije, mitovi i povijest*, str. 191-192

⁸⁹ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda II. dio*, str. 138-140

imao potpisati mjesni župnik. Izvodili su ih na suđenja nakon kojih bi ih zatvarali u tamnice ili progonili iz Papinske države.⁹⁰

Ukratko ovo je sadržaj brevea: "Na početku se nabrajaju razni religiozni redovi, koje su tijekom vremena pojedini pape dokinuli. Zatim se navodi popis privilegija, što ih je Sv. Stolica podijelila Družbi, ali se napominje, da su odmah od prvih početaka postojali vanjski i unutarnji razdori, nesloge i ljubomore, kao i opozicija prema državnoj i crkvenoj vlasti, uglavnom radi prevelikih privilegija, što su ih Družbi razni pape podijelili. Njezina moralna i dogmatična teologija također je izazvala velike diskusije. Često su je optuživali, da je previše lakoma za stjecanjem zemaljskih dobara. Papa samo izjavljuje, da su takve optužbe iznesene protiv Družbe, ali nigdje ne tvrdi, da se te optužbe zasnivaju na istini. Ove optužbe, nastavlja papa, zadale su mnogo jada Sv. Stolici, a dale su i povoda nekim europskim vladarima, da zauzmu stav protivan njima... Stoga, videći da Družba Isusova ne može više donositi one obilne plodove, radi kojih je ustanovljena i radi kojih su je potvrdili tako mnogi pape i obdarili tako brojnim privilegijima, mi je sada ukidamo i raspuštamo. Ali jer je svrha, koju smo si postavili i koju bismo rado postigli, opće dobro Crkve i mir naroda, a u isto doba, da pružimo pomoć i utjehu svakom članu ove Družbe, koje mi sve nježno ljubimo u Gospodinu, mi s obzirom na njih određujemo ovako."⁹¹ Iz dokumenta se vidi da nije bilo nikakvih posebih optužbi protiv Družbe, nego je ukinuta iz razloga da donese mir.

6.5. Političke borbe Crkve i svjetovnih vladara

Ukinuće Družbe valja sagledati iz još jednog kuta ako ga stavimo u kontekst proturimskog političkog raspoloženja 18. stoljeća koje je zahvatilo većinu katoličkih dvorova. Vladari su Rimsku Crkvu gledali kao konkurentsko sjedište moći na svojim poručjima vladanja. Stoga se pojavljuju teorije prema kojima Europa treba biti formirana na principu nacionalnih Crkava kojima upravlja država, dok bi papina uloga bila ograničena samo na održavanje jedinstva Crkve. To gledište proizašlo je iz stoljetnog uplitanja papinstva u nacionalne politike, odljev novca iz mjesnih blagajni u Italiju itd.⁹² To je bilo osobito očito u Francuskoj koja si je oduvijek pokušavala osigurati konkordate koji bi zaštitili interese nacionalne, Galikanske crkve. Papina bula 1713. godine protiv jansenitičkih učenja predstavljala je francuzima još jedan pokušaj uplitanja Crkve u francuske vjerske poslove.

⁹⁰ Ibid, str. 138

⁹¹ Ibid, str. 133-134

⁹² J. Wright, *Isusovci – Misije, mitovi i povijest*, str. 213-214

Oni koji su provodili odluke pape kao njegova desna ruka bili su isusovci te tako kreću priče o njima kao instrumentima papinskog zadiranja i papinskih pretenzija.⁹³

⁹³ Ibid, str. 214-216

7. POSLJEDICE UKINUĆA

Papa Klement XIV. nadao se da će popuštanjem u slučaju Družbe donijeti Crkvi mir, ali to se nije dogodilo, napadi na Crkvu su nastavljeni. Bilo je to doba prosvjetiteljstva i prosvjećenih vladara. Vodio se žestoki propagandni rat protiv Crkve, kako u Rimu tako i u ostatku Europe. Sad su pokreti poput jansenizma, galikanizma, febronijanizma ohrabreni ukidanjem isusovaca te su smatrali taj potez Crkve vjetrom u leđa. Više nisu imali snažnu protutežu u Družbi te se njihova učenja sve više šire i bivaju prihvaćena. Štoviše, potpomažu ih prosvjećeni vladari 18. stoljeća, poput Josipa II. austrijskog, koji svim silam pokušavaju umanjiti utecaj Crkve i pape.⁹⁴

Protjerani i raspršeni isusovci vratili su se u svijet. Neki su sekularizirani te su postali svjetovni svećenici, te rektori ili profesori na kolegijima i sjemeništima. Mnogi su postali biskupi ili su postavljeni za duhovne vođe religioznih zajednica. Kolegij Theresianum u Beču postao je pod njihovom upravom jednom od najboljih škola na svijetu, a i ostali kolegiji poput Orientalnog kolegija u Beču, sveučilišta u Budi i škola po raznim gradovima Europe, npr. u Zagrebu, Požegi, Varaždinu, doživljavaju svoj procvat.⁹⁵ Međutim u francuskoj sudovi su ih proglasili nesposobnima da išta posjeduju i nasljeđuju zbog zavjeta koji su dali Družbi, bez obzira što ista više nije postojala. Mnogo ih je ubijeno na giljotini za vrijeme francuske revolucije. Jedan dio isusovaca vraća se u Španjolsku da bi u Andaluziji pomogli u borbi protiv kuge te oko pomoći oboljelima, ali ubrzo nakon toga opet bivaju protjerani. Iz Portugalske Indije su protjerani još i prije ukinuća Družbe kao i iz cijele Južne Amerike gdje su vladali Portugaci. Otete su im također i španjolske misije u Južnoj i Sjevernoj Americi. Francuski poslanik u Turskoj zatražio je da ostanu na svojim mjestima u Carigradu radi njihovog uspješnog rada među muslimanima i šizmaticima. Također su ih molili i da ostanu u Francuskoj Indiji. U Kini su ostali na svojim misijama do dolaska lazarista (Kongregacija svećenika misionara), a to je stanje potrajalo sve do 1783. godine, a službeno tek 1785. godine o. Raux preuzima pekinšku misiju. Isusovci su ostali i djelovali s lazaristima te im prenijeli svoja iskustva života i rada u Kini.⁹⁶

Stari i bolesni isusovci, koji su bili bez kuće i koji nisu mogli naći nikakve crkvene službe, zaposlenja, našli su se u teškoj situaciji te su mnogi doslovno umirali od gladi. Neočekivana pomoć i prihvaćnje stigla je od pruskog kralja, protestanta, Fridrika II. Velikog i

⁹⁴ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda II. dio*, str. 165-177

⁹⁵ Ibid, str. 178

⁹⁶ Ibid, str. 177-196

ruske carice Katarine II. Velike. Tražili u što više isusovaca za odgojno-obrazovni rad u svojim državama. Ova dva vladara nisu dopustila da se breve pročita i na taj način proglasi te stoga mnogi isusovci pronalaze utočište u Pruskoj i Rusiji. Nastojalo se raznim pritiscima iznuditi proglašenje brevea u obima zamljama, ali neuspješno jer su Katarina i Fridrik odricali papi svako pravo prema sebi.⁹⁷

7.1. Ruski ogranak

Fridrik II pruski već je i prije općeg ukinuća, pozvavši protjerane isusovce da zauzmu mjesta učitelja u svoju državu, iznenadio europske političare. Pošto je bio pripojio Šlesku koja je bila katolička te dio Poljske koji mu je pripao diobom, isusovci su mu dobro došli da bi ugodio i održao mir u tim katoličkim zemljama. Kada je bilo proglašeno breve o ukinuću izdao je naredbu da brani da breve bude čitano i proglašeno na bilo kojem teritoriju njegova kraljevstva. Ta je naredba štitila isusovce u njegovim zemljama te u oni mogli i dalje u Pruskoj raditi i djelovati i dalje kao isusovci. Takav Fridrikov potez izazvao je gnjev među vladarima europskih zemalja. Smrću Klementa XIV. 22. rujna 1774. izabran je 15. veljače 1775. godine papa Pio VI. Novi papa nije imao ništa protiv isusovaca te je čak poticao Fridrika da i dalje zaštićuje isusovačke prognanike. Sve do Fridrikove smrti 1786. godine nastavili su isusovci živjeti u zajednici po imenom "Svećenici kraljeve ustanove". Fridrikov nasljednik nije bio tako milostiv, oduzeo im je sve prihode i tako doveo kraju njihov opstanak u Pruskoj te su morali opet u progonstvo. Dio ih se priključio svjetovnom svećentvu dok su ostali krenuli u Rusiju.⁹⁸

Europa je bila iznenađena podrškom Katarine Velike isusovcima. Katarina je prije svega bila Pruskinja rođena kao njemačka princeza Sophie Auguste Friederike von Anhalt-Zerbst. Nju i njezinog supruga, carevića Petra, adoptirala je ruska carica Elizabeta pod uvjetom da promjene ime i vjeru.⁹⁹ Katarinin brak s Petrom nije bio uspješan, imali su jednog sina, budućeg cara Pavla. Zavjerom carskih čuvara, a pretpostavlja se i same carice Katarine, car Petar je svrgnut s vlasti, a nekoliko dana nakon toga ubijen. Tada Katarina preuzima apsolutnu vlast.

Isusovci koji dolaze u Rusiju nakon progona zadržavaju se u svojim starim zavodima na teritoriju Poljske koja je sada bila dio Rusije. Car Petar Veliki je 1691. godine dozvolio

⁹⁷ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda II. dio*, str. 196-197

⁹⁸ Ibid, str. 199-205

⁹⁹ Ibid, str. 206-207

katolicima u Moskvi da sagrade crkvu i pozovu isusovce, ali ih je 1719. godine istjerao jer je došao na ideju o stvaranju vlastite crkve koja će biti neovisna o Rimu i Carigradu, dakle potpuno pod njegovom vlašću. Pretpostavlja se da su mu to sugerirali jansenisti za njegova boravka u Francuskoj 1717. godine.¹⁰⁰ Kad je 1772. godine Poljska razdijeljena, velik broj katolika našao se u Rusiji. Katarina se dolaskom na vlast potrudila da kod Poljaka katolika stvori neovisnu katoličku crkvu. Našla je čak i poljskog biskupa Siestrzencewicza koji se složio s njezinom zamisli te je ona 23. svibnja 1774. godine carskim ukazom ustanovila dijacezu Bijele Rusije.¹⁰¹

Katarina je već 1772. godine objavila svoju namjeru u pogledu isusovaca da mogu zadržati svoja 4 kolegija u Polocku, Vitebsku, Orši i Dvinaburgu, a osim toga još i svoje 2 rezidencije i 14 misija. Trebala ih je kao učitelje, a pošto su oni bili prvi koji su se prilagodili novonastaloj situaciji kad se Poljska našla unutar ruskih granica, carica je opozvala dekret Petra Velikog o izgonu isusovaca iz Rusije. Kada je najavljen breve o ukidanju Družbe, ona je poput Fridrika II. zabranila da bude proglašen u njezinim zemljama. Čak je nakon toga postalo veoma popularno u visokom društvu tadašnje Rusije posjećivanje isusovačkih zavoda.

Godine 1776. broj Isusovaca u Bijeloj Rusiji iznosio je već 145 članova, koji su imali 12 zavoda, a 1777. pokrenuto je pitanje o otvaranju novicijata. Papa Pio VI. nije imao ništa protiv toga što isusovci unatoč breveu djeluju u Rusiji te je čak podržao osnutak novicijata koji je i otvoren 1780. godine u Polocku. Također je 10. listopada 1782. godine u Polocku održana 20. Generalna Kongregacija Družbe. Viceprovincijal o. Slanislav Czerniewicz bio je izabran za Generalnoga Vikara Družbe. Nakon izbora vođeni su pregovori s Rimom u tri točke: prvo je da se Siestrzencewicz promakne za nadbiskupa; drugo, da se imenuje Benislavski njemu za koadjutora; te treće, da se odobre isusovci u Bijeloj Rusiji, a posebno da se potvrde akti Generalne Kongregacije. Posljedica odbijanja bilo kojeg od ovih zahtjeva povuklo bi za sobom prekid odnosa s Rusijom. Papa je 1783. godine prihvatio sve zahtjeve Rusije pod prijetnjom da će Katarina progoniti katolike u Rusiji i prisiliti Poljake, da prijeđu na pravoslavlje.¹⁰²

Nakon što je status Družbe bio potvrđen, isusovci kreću u reformu nastave što je carica htjela uvesti u ruske škole. Reforma se sastojala u tome da se prirodne znanosti stave na prvo mjesto. U to vrijeme mnogi su prijašnji isusovci slali molbe, da se i njih primi u Družbu.

¹⁰⁰ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda II. dio*, str. 206-207

¹⁰¹ Ibid, str. 207

¹⁰² Ibid, str. 212-220

Nisu svi mogli biti primljeni u Rusiju, ali gdje god se nalazili u svijetu, bilo to u Americi, Europi, Kini, Indiji, bili su primljeni i upisani u katalog.¹⁰³

Kalarina je vladala 35 godina. Svog sina Pavla povjerila je na brigu i odgoj o. Gruberu koji je bio glazbenik, slikar, graditelj, fizičar i matematičar. Kad je Pavao došao na prijestolje povećao je broj kolegija Družbe, proširio novicijat, postavio isusovce za profesore na sveučilištu u Vilni i čak nagovorio turskoga sultana da povrati isusovcima njihove prijašnje misije u Egejskom arhipelagu.¹⁰⁴ Gruber je zatražio od cara da od novog pape Pija VII. zatraži službeno priznanje Družbe u Rusiji. Papa je bio sklon toj ideji, ali u samom Rimu je još uvijek vladalo neprijateljsko raspoloženje prema isusovcima te je velik broj kardinala bio protiv. Popustili su tek onda kad je papa od njih zatražio da preuzmu odgovornost ako dođe do razilaženje i prekida odnosa s ruskim carem. Tako je 7. ožujka 1801. godine izišla bula "Catholicae Fidei" kojom se uspostavlja Družba Isusova u Rusiji.¹⁰⁵ To je bio prvi veliki korak za opću uspostavu Družbe 1814. godine.

Već 23. ožujka 1801. godine nezadovoljno rusko plemstvo pod utjecajem britanaca izvelo je državni udar u Rusiji u korist i uz blagoslov prijestolonasljednika Aleksandra. Prvo su pokušali prisiliti cara na abdikaciju, ali kad je on to odbio biva ubijen. Družba nije imala problema ni s carem Aleksandrom. On je također podržavao Red te je na molbu o. Grubera proglasio papinu bulu te je uspostavljena Družba Isusova u Rusiji.¹⁰⁶

¹⁰³ T. Campbell, *Povijest isusovačkog reda II. dio*, str. 222-223

¹⁰⁴ Ibid, str. 224

¹⁰⁵ Ibid, str. 225

¹⁰⁶ Ibid, str. 225-226

8. ZAKLJUČAK

Velika duhovna i moralna kriza koja je pogodila Crkvu 16. stoljeća izrodila je čovjeka koji je na sličan način kao Franjo Asiški, četrsto godina prije, potpuno okrenuo Crkvu, ali i društvo uopće. Bio je to Ignacije Loyola koji s nekolicinom sljedbenika osniva novi crkveni red kojemu je poslanje da ide u bilo koji kraj svijeta, gdje papa smatra da je potrebno, kristijanizirati narode. Nastala je tako Družba Isusova kao neka vrsta svećeničkog redovničkog reda koji su osim uobičajena tri zavjeta što ih polažu svi redovnici, polagali i četvrti zavjet bezgranične poslušnosti papi. Time su pape dobili moćno oružje, najveće intelektualce onog vremena jer je samo školovanje isusovaca trajalo čak do petnaest godina. Tako je papa imao na raspolaganju čitavu vojsku ljudi koji će raditi sve što se od njih zatraži. Najveći pothvat Reda bile su dakako misije koje su bile vrlo uspješne, naročito misije na Dalekom istoku u Indiji, Kini, Japanu. Značajne su i misije u obje Amerike, posebno isusovačke redukcije u Paragvaju i stvaranje Guaranijske Republike koja je dovela i do "Rata sedam redukcija" između plemena Guarani s jedne te Portugalaca i Španjolaca s druge strane. Taj veliki utjecaj isusovaca u Južnoj Americi, ali i njihov rad na europskim dvorovima kao ispovjednika kraljeva ili uloga političkih savjetnika, dovele su do pojave raznih priča, istinitih i neisinitih, protiv Družbe. Još i danas se osjete posljedice nastale u to vrijeme, vezane uz ime isusovac-jezuit koje ima pejorativno značenje pa ih se često naziva licemjerima i dvoličnima, onima koji bi sve učinili da se domognu moći i novca. Takva je propaganda najviše odgovarala upravo Portugalu i Španjolskoj, ali i Francuskoj, zbog njihovih neslaganja s Crkvenim autoritetom, ali i zbog već spomenutog isusovačkog utjecaja u Južnoj Americi. Tako Red najprije zabranjuje Portugal, zatim Francuska pa Španjolska, progone isusovce iz svojih zemalja, a ujedno vrše pritisak na papu da potpuno ukine Družbu. Papa Klement XIV. je popustio tim pritiscima te je 1773. godine donio breve pod imenom "Dominus ac Redemptor" kojim potpuno ukida Družbu Isusovu. Tada je uslijedila otimačina imovine i progon isusovaca. Velik dio njih odlazi u Prusku i Rusiju gdje ih prosvjećeni vladari Fridrik II. Veliki i Katarina Velika objeručke prihvaćaju te ih postavljaju da vode obrazovne ustanove i podučavaju. Fridrikovom smrću protjerani su i iz Pruske, ali u Rusiji nastavljaju djelovati i postojati sve do ponovnog uspostavljanja 1814. bulom "Sollicitudo omnium ecclesiarum" pape Pia VII.

Družba je kroz cijelu svoju povijest sve do danas održala svoju reputaciju kao red iz kojeg izlaze vrhunski znanstvenici i intelektualci na svim područjima. Značajan je i danas

njihov utjecaj na području obrazovanja, a isto tako djeluju i dalje na misijskom planu. Zanimljiva je i činjenica da se najveći broj današnjih redovnika nalazi upravo u nekadašnjim tzv. misijskim zemljama. U radu i djelovanju Družbe možemo vidjeti tu posebnu karizmu koja nikoga nije ostavljala ravnodušnim. To je ono što je nedostajalo tih četrdesetak godina dok je Red bio ukinut. Od francuske revolucije 1789. godine pa do pada Napoleona, susretala se Crkva s raznim prosvjetiteljskim idejama poput kultova koji uzdižu "razum" ili "Vrhovno biće" te progonima koji su pratili Crkvu tog vremena. Ona tada nije imala snažno oružje, isusovce, kao što je to imala prije te se osjetila posvuda potreba i želja da Red opet bude uspostavljen.

L I T E R A T U R A

KNJIGE

1. Bangert, William V.: *A History of the Society of Jesus*, The Institute of Jesuit Sources, St. Louis 1986
2. Basset, Bernard: *The English Jesuits*, Herder and Herder, New York 1968
3. Brodick, James; *Prvi Isusovci*, Tiskara IBG Zagreb, Zagreb 1979.
4. Brodrick, James: *The Progress of the Jesuits (1556-79)*, Loyola University Press, Chicago 1986
5. Campbell, Toma J.: *Povijest isusovačkog reda I. dio*, Knjižnica "Života", Zagreb 1941.
6. Campbell, Toma J.: *Povijest isusovačkog reda II. dio*, Knjižnica "Života", Zagreb 1942.
7. Cravetto, Enrico: *Povijest 9 - Počeci novog doba (16. stoljeće)*, Europapress holding d.d., Zagreb 2008.
8. Cravetto, Enrico; *Povijest 11 – Doba prosvjetiteljstva (18. stoljeće)*, Europapress holding d.d., Zagreb 2008,
9. Dalmases, de Candido: *Sveti Ignacije Loyolski*, Biblioteka Ignatiana, Zagreb 1989.
10. Gerard, John: *Iz londonskih tamnica*, Biblioteka Svjedoci i Uzori, Zagreb 2002
11. Guillermou, Alain: *Isusovci*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992.
12. Hollis, Christopher: *A History of the Jesuits*, Weidenfeld and Nicolson, London 1968
13. Loyola, Ignacio de: *Načela jezuita*, Mladost, Beograd 1987.
14. Maynard, Theodore: *Saint Ignatius and the Jesuits*, P. J. Kenedy & Sons, New York 1956
15. Nelson, Eric: *The Jesuits and the Monarchy*, Ashgate, Padstow 2005
16. Ravier, Andre: *Ignacije Lojolski osniva Družbu Isusovu*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb 2006.
17. Rožmarić, Josip; *Naš isusovački život*, OP, Zagreb 1991.
18. Sirovec, Stjepan: *Hrvati i Germanicum*, Biblioteka Vrela i Prinosi, Zagreb 2004
19. Wright, Jonathan: *Isusovci – Misije, mitovi i povijest*, Naklada Ljevak, Zagreb 2006.

ČLANCI

1. Antolović, Josip: *Družba Isusova*, *Obnovljeni život*, 45 (1990), br. 5
2. Antolović, Josip: *Povijesna panorama Konstitucija Družbe Isusove*, *Obnovljeni život* 48 (1993), br. 2
3. Barišić, Jerko: *Isusovačke redukcije u Paragvaju*, *Obnovljeni život* 6 (1971), br. 4
4. Bernoville, Gaetan: *isusovci – Tajna uspjeha*, *Obnovljeni život* 19 (1938), br. 8
5. Čepulić, Vladimir: *Misionar Matteo Ricci u Kini – prijateljski susret dvoju kultura i duhovnosti*, *Obnovljeni život* 65 (2010), br. 4
6. Horvat, Vladimir: *Isusovac Matteo Ricci (1552.-1610.) – apostol Kine*, *Obnovljeni život* 57 (2002), br. 4
7. Horvat, Vladimir: *Isusovci i misije*, *Kolo* 17 (2007), br. 2
8. Jager, Ivan: *Ukinuće Družbe Isusove*, *Obnovljeni život* 14 (1933), br. 8
9. Koprek, Ivan: *Isusovci – strpljivi i mudri apostoli Kine*, *Obnovljeni život* 66 (2011), br. 3
10. Oswald, Julius: *Ignacije Lojolski i Franjo Ksaverski – Osnivači Družbe Isusove i geneza njihove kanonizacije*, *Obnovljeni život* 57 (2002), br. 4
11. Oswald, Julius: *Proboj u Carstvo Sredine – Isusovci kao misijski red*, *Obnovljeni život* 67 (2012), br. 4
12. Prkačin, Roko: *Nastanak i razvitak Konstitucija Družbe Isusove*, *Obnovljeni život* 48 (1993), br. 3/4
13. Prkačin, Roko: *Osnivač Družbe Isusove*, *Obnovljeni život* 45 (1990), br. 4
14. Pšeničnjak, Franjo: *Sveti Ignacije Lojolski kao osnivač Družbe Isusove*, *Obnovljeni život* 48 (1993), br. 2